

НОВИЙ Літопис

THE NEW CHRONICLE

Ч. 15. Рік V

No. 15. Vol. V

Квітень-червень — 1965 — April-June

WINNIPEG, CANADA

НОВИЙ ЛІТОПИС

КВАРТАЛЬНИК СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ, НАУКИ Й МИСТЕЦТВА

Видає: Видавниче Т-во „Новий Літопис”

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Головний редактор д-р Юрій Мулик-Луцик

Передплата: на рік — \$3.00; окреме число 75 ц.

The NEW CHRONICLE

SOCIAL, SCIENTIFIC and ART QUARTERLY

Published by: The New Chronicle Publishing Society

Edited by EDITORIAL COMMITTEE

Editor-in-chief: Dr. G. Mulyk-Lucyk

Subscription: \$3.00 a year; 75c. single copy.

Address: THE NEW CHRONICLE,

P. O. Box 3525, Sta. "B",

Winnipeg 4, Man.

Ч. 15

Квітень-червень

Рік V

З М І С Т :

	Стор.
Редакційна: ЗА МИСЛИТЕЛЬСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІТИКИ	1
Д-р В. Трембіцький: УКРАЇНА Й БОЛГАРІЯ В 1918-1921 РОКАХ	9
Д-р С. Я. Парамонов: „ВЛЕСОВА КНИГА” І ЩО МИ ПРО НЕЇ ЗНАЄМО	22
Проф. Олександр Домбровський: ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В АНТИЧНІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	30
Інк. С. Зеркаль: ДО „СИМОН ПЕТЛЮРА ЯК ГРОМАДЯНИН, ПОЛІТИК І ДЕРЖАВНИЙ МУЖ”	42
Дипл. інк. Лев Биковський: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ НА ЗАХОДІ ЗДА	58
Петро Одарченко: З НЕДРУКОВАНИХ ЛИСТІВ О. ОЛЕСЯ	75
Проф. П. П. Ковалів: НОВЕ ВИДАННЯ „ЛЕКСИКОНА” ПАМВИ БЕРИНДИ	77
СПРОСТОВАННЯ	80

Обкладинка М. Битинського

Printed by Trident Press Ltd., 214 Dufferin Ave., Winnipeg 4, Man.

НОВИЙ ЛІТОПИС

КВАРТАЛЬНИК СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ, НАУКИ Й МИСТЕЦТВА

Видає: Видавниче Т-во „Новий Літопис”

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Головний редактор д-р Юрій Мулик-Луцик

Передплата: на рік — \$3.00; окреме число 75 ц.

The NEW CHRONICLE

SOCIAL, SCIENTIFIC and ART QUARTERLY

Published by: The New Chronicle Publishing Society

Edited by EDITORIAL COMMITTEE

Editor-in-chief: Dr. G. Mulyk-Lucyk

Subscription: \$3.00 a year; 75c. single copy.

Address: THE NEW CHRONICLE,

P. O. Box 3525, Sta. "B",

Winnipeg 4, Man.

Ч. 15

Квітень-червень

Рік V

З М І С Т :

	Стор.
Редакційна: ЗА МИСЛИТЕЛЬСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІТИКИ	1
Д-р В. Трембіцький: УКРАЇНА Й БОЛГАРІЯ В 1918-1921 РОКАХ	9
Д-р С. Я. Парамонов: „ВЛЕСОВА КНИГА” І ЩО МИ ПРО НЕЇ ЗНАЄМО	22
Проф. Олександр Домбровський: ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В АНТИЧНІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	30
Інк. С. Зеркаль: ДО „СИМОН ПЕТЛЮРА ЯК ГРОМАДЯНИН, ПОЛІТИК І ДЕРЖАВНИЙ МУЖ”	42
Дипл. інж. Лев Биковський: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ НА ЗАХОДІ ЗДА	58
Петро Одарченко: З НЕДРУКОВАНИХ ЛИСТІВ О. ОЛЕСЯ	75
Проф. П. П. Ковалів: НОВЕ ВИДАННЯ „ЛЕКСИКОНА” ПАМВИ БЕРИНДИ	77
СПРОСТОВАННЯ	80

Обкладинка М. Битинського

о. Дзякон Михайло

НОВИЙ ЛІТОПИС

The NEW CHRONICLE

Квартальник суспільного життя,
науки й мистецтва

Social, Scientific
and Art Quarterly

Authorized as Second Class Mail by the Post Office Department,
Ottawa, and for Payment of Postage in Cash.

Ч. 15. Рік V

Квітень-червень 1965

No. 15. Vol. V

РЕДАКЦІЙНА

ЗА МИСЛИТЕЛЬСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІТИКИ

У поляків є така, дуже стара, поговорка: „Польський міст, німецький піст, циганське набоженство — усе це блазенство”. Не в образі нам усім кажучи, сміливо додаймо сюди ще й українську політику — від початків нашої історії аж по наші дні.

Згідно з „філософією” з наших побутових драм, яка повчає: „Нащо тобі, Іване, вчитися, коли ти й так дотепний”, — наші провідники немов змовилися вірити, що політика вимагає лише трохи хитрости лиса, а мудрість змія тут зовсім зайва; ба, ще гірше — серед наших політиків традиційно покутує нехіль, а навіть якийсь переляк перед мислительством, перед глибоким інтелектуалізмом у політиці. Якщо б хто з кмітливіших людей хотів приглянутися до того, як наші політики нишком „культурно” втікають від думок когонебудь з інтелектуалістів, як між собою насмішливо показують пальцями на „філософів”, як на щось „нереальне”, з „фіксом факсом” у голові, — той збагнув би глибину трагедії історії нашої „політики”, — історію не „політичної думки”, а тільки політичного бездумства.

Що мілкіша духом людина, то більше вона перелякана філософією, — вона сприймає явища поверховно, так би мовити: оцінює якість товару по його опакуванні.

Як той український краєвид — лише „степ і степ кругом, — сум туга бере”, — лише плоска рівнина без під-

о. М. Заліщук

хмарних гірських шпилів і глибоких проваль, — так і дух наших провідників є лише двовимірним: ширина й довжина площини, — без піднесеної мислі над поверхню в підхмарні висоти й без проникання нею в глибини поза поверхню. Та думка, немов думка дитини, дивиться лише на плинь води самої собою, не турбуючись питанням ні щодо джерел, з яких вона випливає, ні щодо місця свого призначення, куди вона пливе, ні, вже тим більше, хімічним і фізичним складом тієї води.

Як широкі маси по-своєму інтерпретували комуно-большевицьку революцію, яка повалила царсько-російську імперію 1917 р., — це відомо. Крайнім висловом тієї інтерпретації може бути один з тодішніх жартів. Селянин інформує селянина, що Ленін і Троцький б'ються з царем Миколою II за „конституцію”; а „конституція” — це „дуже велика дама-красавиця”. Справа не в тому, що тисячі фанатичних агітаторів пішли проповідувати масам комунізм, якого вони не розуміли; справа не в тому, що маси клали голови за комунізм, про який вони не мали поняття; справа в тому, що більшість офіційних провідників цієї революції теоретично блудили в тумані й замітали комуністичних кличів. Вони дали свої імена й технічне знання, дали тіло й душу свою за революцію, але вони самі не знали, що їхня роля — це роля „свадебнаво генерала” з російської драми — надутого генерала, вся суть якого була в його ранзі й уніформі, на якій зосереджувалися всі погляди „сірих людей”.

Офіційні політики революції — це були і є оті „весільні генерали”.

Поза сценою революції була думка ітелекту, — нехай не лякаються наші політики цього слова! — Це була філософська думка рабінового сина — мислителя Карла Маркса, на якого, як на „химерного доморослого філософа” з явною чи тайною погордою дивилися політики — „весільні генерали” так довго, поки в революції слово Маркса сталося тілом, і „весільні генерали” або вклонилися йому, або мусіли згинуть. Для одних Марксова мисль — є немов „ангельською”, для інших сатанською, але факт

є фактом, що це є думка, що потрясла світом, дарма що більшість з тих, що називають себе „тоже марксистами”, не знають ні причин, ні мети, ні суті ідеології Маркса. Мабуть не менше „тоже ворогів Маркса”, не знаючи суті марксизму — суті офіційної й закулісної — самі не свідомі того, що часто мимохіть підтримують марксизм.

Під поверхнею української політики не було й немає мислительських, тобто філософських великих думок геніальних інтелектів-теоретиків. Та воно й ще гірше, — бо наші політики навіть не підозрівають того, що б у політиці могло бути чи було потрібне якимось філософським підґрунтям. Вони вважають, що політика — це поєднання практичної „хитрості” й канцелярської рутини, — більш нічого.

Великий німецький поет (жид з походження) Гайне з першої половини 19-го століття у своїх споминах між іншим описує свої враження з подорожі по Англії. В одному з відсталих містечок у закутині цієї країни він був свідком, як виставляли одну з драм Шекспіра. Маломістечкова публіка була так зачарована грою акторів з великого міста, що сама не зогляділася, як попала в транс, і почала переживати гру на сцені як картину реального життя. Потрясена до глибин сценою вбивства, публіка з ревом обкидала камінням актора в ролі „вбивника”. Тоді „жертва вбивства” встала, пішла з наставленим капелюхом між публіку, яка в ентузіязмі співчуття наскидала „вбитому” акторові повен капелюх грошей, яким „вбитий” поділився з „убивником”, ну і — з захованим за кулісами режисером та директором театру.

Людство подібно реагує на гру міжнародного політичного театру; воно вірить, що положення у світі є справді таким, як його показують на політичних форумах; воно вірить, що актори в ролі „вбивників” є справді вбивниками, а актори в ролі „вбитих” є справді вбиті; воно вірить, що, коли на котромусь з міжнародних форумів завзято „до зубів” сперечаються два світової марки політики, то за кулісами сцени немає затаєного режисера, який наказав їм грати ролю представників двох вза-

емно-ворожих політиків, які являють собою два мечі в двох руках одного й того самого режисера; вони не знають, що той затаєний режисер часом наказує, щоб один політик-актор таки дійсно вбив іншого політика-актора, щоб таким чином надати тій грі забарвлення дійсності, і щоб зчинити такий хаос, який би притьмив очі глядачів, щоб вони не добачили дійсної мети тієї гри. Особами ж захованих за кулісами режисерів править ще більше захована, таємна, глибока, далекозора філософія мислителів, імена яких не завжди відомі людству.

Поскілки навіть більшість політиків державних народів вірять у театральну гру міжнародної політичної сцени як нібито в хід дійсного життя, то наскільки ж тут більше загрозна є та наївна віра в видимість — маску у політиків недержавних народів, в яких немає засобів для того, щоб хоч часом відхилити рубчик ширми за кулісса, і підглянути, що там діється поза сценою.

Політики бездержавних народів здані на ласку й неласку лише тих матеріалів, які подають велетенські міжнародні інформативні концерни, і тільки на цих матеріалах вони плянують свою міжнародню політику та надають напрямні своїм поневоленим народам, — напрямні, від яких залежить доля тих народів.

І тут уже наявна найбільша трагедія. Найбільший сучасний історіософ (історик-мислитель) Арнольд Тойнбі пару років тому під час своєї поїздки по США заявив, що людство „нічого не знає, що діється у світі”, коли йдеться про важливі справи, бо „мільйонові концерни контролюють усі інформації”. Тобто, власники велетенських міжнародніх підприємств, що захватили монополь над діставанням інформацій із-за кулісса, та мають до свого розпорядження великі засоби комунікації — пресу, радіо, телевізію, — подають світові лише те, що їм вигідно, отже багато дечого промовчують, чи показують у „кривому дзеркалі” і додають від себе. А преса тих груп, що фінансово бідні, не мають своїх людей за кулісами міжнародньої політики, не мають навіть своїх міжнародніх репортерів, — бідненька преса тих груп уза-

лежнена від тих концернів; вона хоч-не-хоч поширює лише те, що дістає з інформацій тих концернів і в добрій вірі подає їх за „добру монету”, а широкий наш загал читає і каже: „Он що воно діється у світі! Тепер уже знаємо...”

У такому положенні нашому народові й його політичному прововоді загрожує небезпека, що вони не свідомі того, що під поверхнею теперішнього міжнароднього укладу рухомої політичної шахівниці діє процес глибокої політично-філософської мислі, яка цим рухом править; отже вони несвідомі того, що в дійсності діється в цій добі, в якій вони живуть; і вони передадуть нащадкам такі свої свідчення про нашу добу, що будуть незгідними з дійсним станом речей у теперішньому світі.

На жаль, це вже не перша в історії України доба, про яку наші тогочасні провідники передали нам неправдиві свідчення, бо вони не розуміли тодішньої дійсности. Ось один з типових, але особливо промовистих та символічних прикладів.

Усі без винятку наші славні історики кормлять нас своїми „науковими аргументами”, що князя Київська Русь (теперішня Україна) вела довгі й зтяжні самооборонні війни з хозарами, — кажучи модерною термінологією, — Україна змагалася з хозарським імперіялізмом і шовінізмом.

А тим часом теперішні жидівські історики інформують, що це була не отак собі просто „Хозарія” — держава одного з великих монгольських племен, як повчають нас наші авторитети, а було це Жидівське Царство Хозарії; жидівські провідники, хоч і формально зберігали хозарську мову державною, правили цією велетенською імперією. Але що ж... коли жидівські керманічі цієї держави самі говорили по-хозарському, то наші провідники вважали і вважають їх за хозар, — бо ж „мова — це душа народу”, а також — „видно пана по холявах”, як навчає нас наша традиційна мудрість. І коли тими „холявами” була хозарська мова, то й наші повірили, що той „пан” був „хозарським”...

Виходить, що, щоб краще пізнати своє минуле, треба заглядати до жидівської історії, бо наші історики подають нам у даній справі такі дані, що не завжди згідні з дійсністю. Звичайно, старі наші історики невинні в тому, що коли та держава існувала й намагалася опанувати Київську Русь-Україну, то тоді не відкривали карт щодо того, хто цією монгольською державою правив, — отже все робилося так, щоб думали, що нею правили хозари. Але тепер, коли та держава давним-давном не існує, то вже можна для історії подати правду про неї, отже й подають тепер.

Який висновок? На честь жидам треба сказати, що вони мали добрих політиків, які вміли для свого змісту й цілей створити „хозарську” видимість, — але в нас добрих політиків не було, коли вони не збагнули цього, і вірили, що воювали з „хозарами”.

Інтерпретація нашими теперішніми провідниками сучасних міжнародних політичних ходів (власне, для них це не процеси, а „ходи”, чи з польського — „потягнення”) далі відбуваються на основі нашої традиційної мудрости, яка велить нам вірити, що „видно пана по холявах”. Так, це просто несамовита трагедія, що наш брат просто догматично вірив і вірить у форму, вважаючи її виложником суті аж до тієї міри, що форму просто утворюють із суттю.

За наших часів, що називаються „атомною ерою”, діються просто карколомні чи головкружні злами в традиційних політичних процесах і укладах, що навіть для здібних і вишколених державних мужів державних націй показуються химерними „парадоксами”, якимись ніби „самосуперечними неув'язками”; хоч насправді своєю суттю вони не є парадоксами, а проявами глибоко продуманої системи, що являє собою цілість на точці причин і мети, а тільки в методах і формах становить собою різnorodність. Але до тих діаметрально-зламних перемін у суті теперішнього політичного укладу у світі наші політики підходять з традиційним мірилом з-перед соток років, — так немов би нічого нового на дні політичних процесів у світі не скоїлося.

Режисери закулісної міжнародної політики знають, що щоб світ проковтнув бочку брехні, то її треба засолодити хоч ложкою правди. І треба ці ложки правди пильно вибирувати; ті режисери є смертними людьми, отже вони також помиляються, і треба пильно ці помилки підмічувати та складати до купи. Але щоб усе це робити, треба мати в проводі людей просто геніального інтелекту, щоб у них була потуга проникливого аналізування суті й мислення з залізною послідовністю машинерії інтелекту, окриленого незвичайною інтуїцією, — а не канцелярська рутинна урядовців.

Але коли читаєте в пресі, ба — коли навіть чуєте з уст достойних провідників зо славою і стажем таку формулу, як „Українська незалежна держава”, і всі це сприймають як щось самозрозуміло-логічне, то тут лише руками об поли вдарте і подумайте: Слава Богу, що нас не чують не-українські політики! Бо коли нас не люблять, то ще не біда (бо котра ж нація закохується в іншу націю?), але нещастя було б у тому, коли б нас мали за глупих, — вибачте за слово! Бо коли хто говорить про „Українську незалежну державу”, то це значить, що вірить у можливість існування чогось, що він назвав би „Українською залежною державою”. Ось тут і цікаво було б побачити таке явище, що „державою” воно було б, але „державою залежною”, тобто — нація на своїй території, але без свого уряду, без своїх законів, без своєї армії і т. д., бо ж вона під окупацією!

Тут уже не тільки брак знання про дефініцію терміна „держави”, яку вивчають зараз таки на першому курсі права і суспільних наук у добрих університетах, але тут є „діло швах” із самою здібністю логічно мислити. Адже ж держава — це суверенність організованого життя народу, тобто його незалежність (принаймні фізично-формальна) від іншого народу.

А тим часом така „квіточка”, як „незалежна держава”, стала одним з найвищих кличів в устах наших провідників. . .

А що ж після того говорити про глибокі тайні міжнародні політичні процеси, що неймовірно складні, і що замасковані під такою формою, що на здоровий розсуд нікому і в голову не приходить підозрівати в цій формі таку сутність, яка просто діаметрально суперечить цій формі!

До речі, одною з найбільших проблем, перед якою стоїть людство — ота театральна аудиторія, що приглядається політичній грі на сцені, — це ось що: Чи комуно-більшевизм це є чисто російська націоналістична справа, тобто — чи він узятий росіянами за маску, щоб нею закрити їхній націоналізм та імперіялізм, а сам той комуно-більшевизм не має своєї окремої причини, мети й суті, які були б незалежними від справи тієї „маски” росіян? Чи може навпаки комуно-більшевизм постав та існує незалежно від справи російського націоналізму та імперіялізму і має свої остаточні цілі інші від цілей російських, але в потребі він бере на себе маску російського націоналізму та імперіялізму?

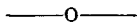
Для світу — це одна з епохальних проблем. Для України ж — це тепер найважливіша проблема політичної філософії.

Усі українські проводи — як церковні, так і світські, головню ж поза межами України — досі стояли на спільній платформі такого погляду, що комуно-більшевизм не є ціллю сам собою, тобто не комунізм для комунізму, а лише як лукава маска-засіб для прислонення російського націоналізму — імперіялізму, тобто — що коло сотні мільйонів росіян намагаються при допомозі комунізму оволодіти усім світом з його трьома мільярдами людства.

Але в березні цього року Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) відступив тут від цієї спільної загальної платформи, і заявив, що російство й комуно-більшевизм — це дві окремі справи, що в принципі, щодо своєї суті, незалежні одна від одної. Щоденник „Свобода” в США в числі за 23 березня 1965 р. опублікував ось таку резолюцію УККА:

„УККА не визнає засади про загальну вину і відповідальність російського народу за всі злочини комуністичного режиму та його колоніального імперіялізму. УККомітет є проти цього колоніялізму та імперіялізму, а не проти російського народу як такого”.

Українським політикам справді доведеться навіть по смерті морально відповідати перед грядучими поколіннями українського народу, якщо вони нарешті не розв'яжуть питання: чим у дійсності є комуно-більшевизм? Українському народові це конечно треба знати, бо від такого чи іншого розуміння тієї справи повинна узалежнитися тактика українських визвольницьких змагань, а від такої чи іншої тактики залежні успіх чи неуспіх тих змагань.

В. Трембіцький

УКРАЇНА Й БОЛГАРІЯ В 1918–1921 РОКАХ

(Продовження)

9 лютого 1918 року від імені Болгарського Царства підписали мировий Берестейський договір з Україною: голова мирової делегації прем'єр д-р Ф. Радославов (який зайняв провід над болгарською репрезентацією 7 лютого 1918 року по від'їзді міністра Попова), А. Тошев, І. Стоянович, полк. П. Ганчев і д-р Т. Анастасов. Повний текст дотичного договору виглядав так:

МИРОВИЙ ДОГОВІР*)

**між Українською Народною Республікою з одної,
Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією
і Туреччиною з другої сторони.**

„Тому, що Український Народ в протягу сучасної світової війни проголосив себе незалежним і виразив бажання повернути мирний стан між Українською Народною Республікою і державами, що знаходяться у війні з Ро-

*) Договір було зложено мовами українською, німецькою, болгарською й турецькою.

сією, постановили правительства Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини заключити мировий договір з правительством Української Народної Республіки; вони хочуть сим вчинити перший крок до тревалого і для всіх сторін почесного світового мира, котрий не тільки має покласти кінець страхіттям війни, але також має вести до повернення дружніх відносин між народами на полі політичному, правному, господарському і умовому. В тій цілі до навязання мирових переговорів у Берестю Литовським зібралися повновласники вище означених правительств, а саме:

За правительство Української Народної Республіки члени Української Центральної Ради: пан Олександр Севрюк, пан Микола Любинський і пан Микола Левитський.

За Цісарсько-Німецьке правительство державний секретарь заграничного уряду, Цісарський Дійсний Тайний Радник пан Ріхард фон Кюльман;

За Ц. і К. Спільне Австрійсько-Угорське Правительство Міністер Цісарськ. і Королівськ. Дому і справ заграничних Його Ц. і К. Апостольського Величества Тайний Радник Отокар граф Чернін фон і цу Худеніц;

За Королівсько-Болгарське Правительство президент міністрів пан др. Василь Радослав, посол пан Андрій Тошов, посол пан Іван Стоянович, військовий повновласник пан полковник Петро Ганчев, пан др. Теодор Анастасов;

За Цісарсько-Османське Правительство: Й. В. Великий Везир Талаат-Паша, міністр справ закордонних Агмед Нессімі Бей, Й. В. Ібрагім Гаккі Паша, генерал кавалерії Агмед Іцует Паша;

і по предложенню своїх повновластей, які признано добре і належно виставленими, згодилися на слідуючі постанови:

Стаття I.

Українська Народня Республіка з одної і Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина з другої сторони заявляють, що военний стан між ними покінчений. Сторони, заключаючі договір, рішилися надалі жити взаємно в мирі і дружбі.

Стаття II.

1) Між Українською Народною Республікою з одної і Австро-Угорщиною з другої сторони, оскільки ті дві держави граничитимуть з собою, будуть ті границі, які існували між Австро-Угорською Монархією і Росією перед вибухом війни.

Мапа Східньої Європи.

2) Даліше на північ ітима границя Української Народної Республіки, починаючи від Тарнограду, загално по лінії Білгорай - Щебрешин-Красностав-Пугачів-Радин-Мезиріче-Сарнаки-Мельник-Високо Литовськ-Камянець Литовськ-Пружани-Виговське Озеро.

Подрібно устанавлятиме границю мішана комісія після етнографічних відносин і з узглядненням бажань населення.

3) На випадок, якби Українська Народна Республіка мала граничати ще з якою державою Почвірного Союзу, то що до того застерігаються окремі умови.

Стаття III.

Опорожнювання занятих областей почнеться негайно по ратифікації цього мирового договору. Спосіб переведення опорожнення і передачі опорожнених областей означують повновластники інтересованих сторін.

Стаття IV.

Дипломатичні і консулярні зносини між сторонами, що заключають договір, почнуться зараз по ратифікації мирового договору. Для можливо найбільшого допущення консулів обох сторін застерігається окремі умови.

Стаття V.

Сторони, що заключають договір, зрікаються взаїмно звороту їх военных коштів, себто державних видатків на провадження війни, як також звороту їх военных шкід, то є тих шкід, які повстали для них і для їх горожан у военных областях через військові зарядження з включенням всіх реквизицій, зроблених у ворожому краю.

Стаття VI.

Военні полонені з обох сторін будуть відпущені до дому, хіба би вони схотіли за згодою держави, в котрій вони перебувають, залишитися в її областях або удатися до иншого краю.

Питання, що з тим стоять у звязку, полагоджуються в окремих договорах, передбачених в VIII статті.

Стаття VII.

Сторони, які заключають договір, прийшли в справі господарських зносин до слідуючої згоди:

I.

Сторони, які заключають договір, зобов'язуються взаїмно навязати негайно господарські зносини і устроїти обміну товарів на підставі слідуючих постанов:

До 31. липня біжучого року треба буде переводити взаїмну обміну лишків найважливіших сільсько-господарських і промислових виробів для покриття біжучих потреб згідно з отакими постановами:

а) Кількість та рід витворів, котрих обміну передбачено в попередньому уступі, означить по обох сторонах комісія, яка складається з однакової кількості членів з обох сторін і збирається негайно після підпису мирного договору.

б) Ціни витворів при згаданій обміні товарів означає по взаїмній згоді комісія, котра складається з рівної кількості представників обох сторін.

в) Розрахунок відбувається в золоті на такій основі: 1000 німецьких державних марок в золоті рівні 462 карбованцям в золоті Української Народної Республіки, а також рівні 462 в золоті бувшого російського царства (1 рубель рівнається 1/15 імперіяла), або 1000 австрійських і угорських корон в золоті рівні 393 карбованцям 78 грошам в золоті Української Народної Республіки, рівні 393 рублям 78 копійкам в золоті бувшого російського царства (1 рубель рівнається 1/15 імперіяла).

г) Обмін товарів, котрі мають бути усталені комісією, яка передбачена в уступі а), відбувається через державні або державою контрольовані центральні інституції.

Обміна тих витворів, котрих вище передбачені комісії не означають, відбувається дорогою вільного обороту на підставі тимчасового торговельного договору, котрий передбачується в слідуючім II.

II.

Оскільки в числі I. не передбачено нічого іншого, то в основу господарських зносин між сторонами, котрі за-

ключують договір, тимчасово до закінчення остаточного торговельного договору, але в усякому разі на протяз не менше як шість місяців після закінчення мира між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одної сторони і тепер стоячими з ними в стані війни європейськими державами, Сполученими Державами Північної Америки та Японією з другої сторони, повинні бути положені отакі постанови:

А.

Для господарських зносин між Українською Народною Республікою і Німеччиною ті умови, які зложені в нижче згаданих постановах російсько-німецького договору про торгівлю та мореплавство з року 1891-1904, а саме:

Статя 1-6, 7. виключно тарифи А., В., 8, 7, 10, 12, 13-19, далі в постановах в кінцевому протоколі перша часть до статі І, уступ 1. і 3. до статі 1. і 12, уступ 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9 до статі 3 до статі 5. уст. 1 і 2 до ст. 5, 6, 7, 9 і 10 до ст. 6, 7 і 11 до ст. 6-9 до ст. 6 і 7 до ст. 12, уст. 1, 2, 3, 5, далі в кінцевому протоколі в четвертій частині пар. 3, 6, 7, 12, 12б, 12, 14, 15, 16, 17, 18 (з застереженнями відповідних змін в організації властей), 19, 20, 21, 23.

При цьому стає згода відносно слідуєчих точок:

1) Загальна російська митова тарифа з 13—16. січня 1903 р. остає в силі:

2) Статя 5. одержує слідуєчий уклад:

„Сторони, що закінчують мир, обов'язуються обосторонно не перепиняти взаємних зносин ніякими заборонами відносно привозу, вивозу, або перевозу і дозволяти свобідний перевіз.

Виймки дозволяються лише для тих виробів, котрі на області одної зі сторін, що закінчують договір, були або будуть предметом державного монополю, як також для деяких виробів, відносно котрих зі зглядів на здоров'я, ветеринарну поліцію і публичну безпечність або з інших політичних і господарських причин можна би видати надзвичайні зарядження заборони, особливо у зв'язку з повоєнним перехідним часом.”

3) Жадна сторона не буде мати претенсій до тих полекшень, котрі друга сторона запоручує або запоручить якій-небудь другій державі на підставі існуючого, або майбутнього митового обєднання, яке є наприклад між Німеччиною і Велик. Княз. Люксембург, або в малому пограничному обороті 15-ти кілометрової смуги.

4) Статя 10. одержує слїдуєчий уклад:

„Всякого рода товари, котрі перевозяться через область одної з обох сторїн, мають бути вільні від усякого перевозового мита, незалежно від усякого перевозового мита, незалежно від того, чи перевозяться їх прямо, чи в дорозі виладовується, складається в складі і знов наладовується.”

5) Замість статі 12а. має бути слїдуюча постанова:

а) Відносно взаїмного захисту прав авторів на твори літератури, штуки та фотографії в зносінах між Українською Народною Республікою і Німеччиною набирають сили постанови договору, який заключила Німеччина і Росія 15/28. лютого 1913 р.

б) Відносно взаїмного захисту знаків на товарах мають бути міродайні також на будуччину постанови з 11/23. липня 1873 року”,

6) Постанова кінцевого протоколу до 19. статі одержує слїдуєчий уклад:

„Сторони, що заключають договір, по змозі підпомагають собі взаїмно в справі залізничних тарифів, особливо через наладжування безпосередніх тарифів. В тій цілі обидві сторони, що заключають договір, є готові, як мога скоріше взаїмно увійти в переговори”.

7) Пар. 5. четвертої часті кінцевого протоколу одержує слїдуєчий уклад:

„Обидві сторони погодилися, щоб митові уряди обох держав були відчинені в кожен день року, з виключенням днів недільних та тих, які законами означені, як свята.”

В.

Для господарських зносин між Українською Народною Республікою і Австро-Угорщиною набирають силу ті умови, котрі зазначені в наступаючих постановах ро-

сійсько-австрійсько-угорського договору про торгівлю та мореплавство з 15. лютого 1906 року, а саме:

Стаття 1., 2, 5 з тарифою I А. і В. включно, стаття 6, 7, 9-13, ст. 14, уступ 2, і 3, ст. 15, ст. 24, далі в постановах кінцевого протоколу до статті 1 і 12, уступ 1, 2, 4, 5 і 6 до ст. 2 до ст. 2, 3 і 5 до ст. 2 і 5 до ст. 2, 4, 5, 7 і 8 до ст. 2, 5, 6 і 7 до ст. 17, як також до ст. 22, уступ і 3.

При цім стає згода, що до слідуючих точок:

1) Загальна російська митова тарифа з 13/26. січня 1903 р. остає в дальшій силі.

2) Стаття 4. одержує слідующий уклад:

„Сторони, які заклочують договір, обовязуються не перепиняти взаїмних зносин між своїми областями ніякими заборонами для ввозу, вивозу, і перевозу.

Виймки від того дозволяються лише:

а) Для тютюну, соли, пороху та всяких інших взривних матеріялів, як також для других товарів, котрі б коли-небудь на области одной зі сторін, що заклочують договір, були предметом державного монополю:

б) відносно военных потреб при надзвичайних обставинах;

в) з огляду на публичну безпечність, на санітарні та ветеринарно-поліційні відносини;

г) для деяких виробів, для котрих із інших важных політичних і господарських причин оказалось би потрібним прийняти надзвичайні заходи заборони, особливо у звязку з повоенним перехідним часом.”

3) Жадна сторона не буде мати претенсій до тих полекшень, котрі друга сторона признає, або признаватиме якій небудь другій державі на підставі існуючого або майбутнього митового обеднання, яке є наприклад між Австро-Угорщиною та князівством Ліхтенштайн або в малому пограничному обороті в межах 15-ти кілометрової пограничної смуги.

1) Стаття 8. одержує слідующий уклад:

„Всякого рода товари, які перевозяться через области одной зі сторін, котрі заклочують договір, мають бути

взаїмно вільні від усякого перевозового мита незалежно від того, чи перевозиться їх прямо, чи в дорозі виладовується, складається в складі і знов наладовується.”

5) Постанова кінцевого протоколу до 21.статі одержує слідующий уклад:

„Сторони, котрі заключають договір, по змозі підпомагатимуть собі взаїмно в справі залізничних тарифів, особливо через налагоджування безпосередніх тарифів. В тій цілі обидві сторони, котрі заключають договір, є готові як мога, скоріше взаїмно увійти в переговори.”

С.

Що торкається господарських зносин між Українською Народною Республікою, Болгарією й Туреччиною, то треба їх управильнити до заключення остаточного торговельного договору по праву найбільше упривілейованого народу.

Жадна сторона не буде мати претенсій до тих полекшень, котрі друга сторона признає або признаватиме якій небудь другій державі на підставі існуючого або майбутнього обєднання, або в малому пограничному обороті в межах 15-ти кілометрової пограничної смуги.

Д.

Що торкається господарських зносин між Українською Народною Республікою і Туреччиною, то обидві сторони до заключення нового торговельного дговору взаїмно запоручують собі поступовання, яке примінюється до найбільш упривілейованого народа.

Жадна сторона не буде мати претенсій до тих полекшень, котрі друга сторона признає, або признаватиме другій державі на підставі існуючого або майбутнього митового обєднання або в малому пограничному обороті.

III.

Сила тривання передбаченого в II. числі сього договору для господарських зносин між Українською Народною Республікою з одної сторони і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з другої сторони може бути продовжена по взаїмній згоді сторін.

Як би речинці, передбачені в першому уступі II. числа мали наступити 31. червня 1919 року, то кожній зі сторін, котрі заключають цей договір, вільно виповісти на шість місяців, рахуючи від 30. червня 1919 року, ті постанови, що містяться у вище поміченому числі.

IV.

A.

Українська Народна Республіка не матиме ніяких претенсій до тих полекшень, які Німеччина признає Австро-Угорщині або другому краєві, котрий стоїть з нею в митовій звязі і граничить з Німеччиною безпосередно або посередно через який небудь другий край, котрий знаходиться з нею або Австро-Угорщиною, в митовій звязі, або які Німеччина признає своїм власним колоніям, заграничним посіlostям і областям, котрі є під її охороною, або краям, які стоять з ними в митовій звязі.

Німеччина не матиме ніяких претенсій до тих полекшень, які Українська Народна Республіка признає якомусь другому краєві, котрий стоїть з нею в митовій звязі, або які вона признає колоніям, заграничним посіlostям і областям, що стоять під охороною одного з країв, які є з нею в митовій звязі.

B.

В господарських зносинах між обнятими договором митовими полосами обох держав, Української Народної Республіки з одного і Австрійсько-Угорської Монархії з другої сторони, Українська Народна Республіка не матиме ніякої претенсії до тих полекшень, які Австро-Угорщина признає Німеччині або якому-небудь другому краєві, котрий знаходиться в митовій звязі з нею або з Німеччиною. Колонії, заграничні посіlosti і области, котрі знаходяться під охороною, стоять під тим зглядом на рівні з матернім краєм.”

Австро-Угорщина не матиме ніякої претенсії до тих полекшень, які Українська Народна Республіка признає якому-небудь другому краєві, що є з нею в митовій звязі або колоніям, заграничним посіlostям, і стоячим під охороною областям тих країв, які з нею митово звязані.

V.

A.

Оскільки в нейтральних державах знаходяться товари, які походять з України або Німеччини, а на котрих лежить заборона безпосереднього чи посереднього вивозу до областей другої сторони, котра заключає договір, то такі обмеження довільного орудування повинні бути знесені зглядом сторін, котрі заключають договір.

Тому обидві сторони, що заключають договір, обов'язуються негайно повідомити правительству нейтральних держав про знесення вище згаданих обмежень довільного орудування.

B.

Оскільки в нейтральних державах знаходяться товари, котрі походять з України, або Австро-Угорщини, а на котрих лежить заборона безпосереднього чи посереднього вивозу до областей другої сторони, котра заключає договір, то такі обмеження довільного орудування повинні бути знесені зглядом сторін, що заключають договір.

Тому обидві сторони, що заключають договір, обов'язуються негайно повідомити правительства нейтральних держав про знесення вище згаданих обмежень довільного орудування.

Статя VIII.

Привернення публичних і приватних правних зносин, виміна воєнних полонених і цивільних інтернованих, справа амнестії, як також справа поступовання з торговельними кораблями, що попали у владу противника, управитись з Українською Народною Республікою в поодиноких договорах котрі становлять щодо суті складову часть нинішнього мирового договору і по змозі рівночасно з ним вступають в силу.

Статя IX.

Умови прийняті в цьому мировому договорі, творять неподільну цілість.

Статя Х.

При толкованню цього договору для зносин між Україною і Німеччиною є міродайний український і німецький текст, для зносин між Україною і Австро-Угорщиною український, німецький і угорський текст, для зносин між Україною і Болгарією український і болгарський текст, а для зносин між Україною і Туреччиною український і турецький текст.

Кінцеві постанови.

Нинішній мировий договір буде ратифікований. Ратифікаційні грамоти мають бути обміняні як мога скоріше у Відні.

Мировий договір стає правосильним по його ратифікації, оскільки в ньому нічого іншого не постановлено.

На доказ того повновласники отсей договір підписали і свої печаті приложили.

Зладжено в пяти переписах в Берестю Литовськiм 9. лютого 1918 року.

Ол. Севрюк вр.

Микола Любинський вр.

Р. Ф. Кюльман вр.

М. Левитський вр.

Як представники Найвищої Німецької Військової Управи:

Гофман вр., генерал-майор і шеф Генерального Штабу Головнокомандуючого Східного фронту³⁾.

Чернін вр.

Др. Ф. Радослав вр.

Ів. Стоянович вр.

Полковник Ганчев вр.

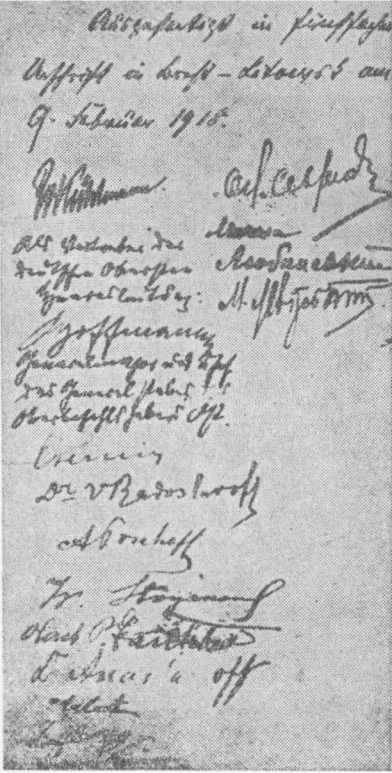
Талаат вр.

І. Гаккі вр.

Агмед Нессімі вр.

А. Іцует вр.”

³⁾ Дорошенко Д. Історія т. I, стор. 423-431.

Підписи делегатів України,
Німеччини, Австро-Мадярщини,
Болгарії та Туреччини на
мировому договорі.

(Продовження буде)

С. Я. Парамонов

„Влесова книга”, і що ми про неї знаємо

2.

З'ясувавши той факт, що „Влесова книга” є зовсім нове, невідоме історичній та філологічній науці джерело (див. ч. 13 „Нов. Літоп.”), перейдемо тепер до змісту того, що нам вже пощастило розшифрувати. В чч. 9, 10 „Нов. Літ.” ми вже зупинялися на релігії наших предків, тепер же переходимо до історії.

Треба нагадати, що дощечки, на яких була написана „Влесова книга”, не були прономеровані; частина їх певно втрачена, частина ж була переписана лише з одного боку; багато рядків, слів і букв зовсім знищено з різних причин, — отже перед нами хаос, де покищо нема ані початку, ані кінця; до того ж, це не історія, не хроніка, а своєрідні проповіді, де паганські жерці наводили приклади з минулого життя народу й тим самим розповідали про історичні події.

Нижче подаємо деякі дані, впорядкувавши їх до певної міри, але запозичивши їх з різних дощечок та частин їх.

1. Є дощечка, де мова йдеться за руською „Адама”, але ім'я його лишається невідомим. Сказано тільки, що „во время оно жив мужик (сказано — „менж”; порівняйте з німецьким „менш”), що був „благ и доблестен” й що звався батьком на Русі.

Він мав жінку, дві дочки, жив по степах, мавши багато худоби — корів та вівець (за коней не згадано, як і по других дощечках). Однак, у дочок не було чоловіків, але Бог дав йому вимолене (далі текст уривається). Дуже типовим є те, що ім'я цього руського „Адама” не подано; воно очевидно забуте; але тут стикаємося з характерною рисою слов'ян: вони не люблять безпідставних фантазій. Греки, римляни або інші народи, якби забули яке історичне ім'я, то відразу відновили б його на вгад; але руси — люди правдомовні, і фальшованими вигадками не займаються. Не збереглися також імена жінки та дочок.

Надзвичайно цінна вказівка, що цей пращур русів (так будемо його звати) звався „батьком” на Русі. Отже „Русь” приймається як початок всіх початків, без пояснень, як аксіома. Далі сказано, що пращур русів жив по степах і займався скотарством; про хліборобство ж не сказано нічого; та, так би мовити, скотарська лінія просякає майже всі дощечки: весь час говориться про пасовища та худобу. В одному місці описується порядок щоденного життя: як люди вранці прокидаються, моляться Богу, їдять й женуть худобу на пасовища. Ті дощечки, де згадується просо, хліб тощо, вже очевидно відносяться до значно пізнішої доби, коли предки від чистого скотарства перейшли вже до осілого хліборобського життя.

Таким чином виявляється, що в історії русів була така доба (і очевидно, дуже велика), коли русини були кочовиками (номадами), що бродили по степах зо своєю худобою; **про цю добу наша офіційна історія досі нічого не знала.** Отже, вдавнину були великі й далекі пересування нашого народу, і вже тільки пізніше русини твердо осіли на землі — в зв'язку з переходом до осілого життя та до агрикультури, не покидавши й скотарства, але всеж таки з перевагою хліборобства. Про цей перехід є у „Влесовій книзі” досить численні натяки.

Мимоволі тут згадується вказівка Геродота (що жив приблизно за 450 років до християнської ери), що приблизно в сучасному Поділлі та на Волині жили так звані „скіфи — орачі”, що займалися вирощуванням хлібного зерна на продаж. За всіма даними це вже були слов'яни, які спеціалізувалися в хліборобстві. Отже очевидно, що хліборобство в згаданій місцевості існувало вже принаймні на початку першого тисячоліття до нашої ери, і носіями цієї культури були первісні слов'яни.

Таким чином вже встановлюється хоч той означений період часу перебування слов'ян на згаданому терені. Далі, „Влесова книга” до певної міри вказує й місця перебування первісних русинів. Тому що вони були скотарями — номадами, то вони могли жити тільки в смузі степів північного Причорномор'я, бо тільки тут худоба могла

знаходити собі пашу навіть взимі — тоді як далі на північ все покривалося дуже товстим шаром снігу. І найсправді, знаходимо в „Влесовій книзі” вказівки, що русини кочували між Волгою й Карпатами та захоплювали й Крим; вони сягали також аж по Дунай.

Скотарство, як тип господарства, обумовлювалося тим, що русини під час мандрівок стикалися з греками та римлянами (торгували худобою, шкірями тощо, але про це — пізніше, бо це вже окрема тема). Цей зв'язок з високими культурами древности обумовлювався й порівнюючи дуже високим рівнем тодішніх русинів в порівнанні з другими слов'янами, що жили по лісах далі на північ, і тому не мали нагоди запозичати безпосередньо від вищих культур.

Далі, зустрічаємо в нашій „Книзі” дуже цікаве місце, де говориться, що була велика частина Руси, яка звалася „Русколань” або „Русколунь”. Не входячи в подробиці, відмітимо, що так звані „роксолани”, можливо, є тільки перекручена назва „русколанів” (подрібно про це в іншому місці).

Таким чином навіть найлегендарніша частина „Влесової книги” відкриває нам цілу величезну добу історії й пов'язує уривчасті й незрозумілі дані в більш точну й реальну картину. Зупинятися зараз на деталях ми змоги тут не маємо.

2. Друга постать легендарної історії Руси — це Богумир, також скотар, з жінкою, що звалася Славуня, трьома дочками: Древа, Скрева та Полева, та двома синами: Севом й Русом (молодший).

Легенда оповідає, що Богумир не мав женихів для своїх дочок, отже він, за порадою Славуні, поїхав їх шукати. Підвечір він став в полі під дубом й розклав вогнище; до нього підїхало трое верхівців і сказали: „Здраві буді! Чого шукаєш?” Він розповів про свою біду, а ті сказали, що самі шукають собі жінок (далі — кілька рядків зіпсовано). Отже Богумир повертається до родини з женихами, і додано, що звідси пішли три славетні родини: древлян, кривичів й полян; від синів же походять

севера й руси. Ці дані говорять, що „Влесова книга” розповідає про ті часи, коли ще домінував матриярхат, коли жінка грала в суспільстві головну роль: ми бачимо, що дочки згадані раніше за синів; їхніми йменнями зуться племена, яким вони дали почток; за порадою жінки Богумир іде шукати женихів.

Цікаві назви всіх жінок: Славуня, жінка Богумира, безумовно якимось пов’язана з „слов’янами”. Скрева — відображає старовинне вимовлення, далі початкова літера „с” була втрачена, і тому почали вживати „Крева”, звідси й пішло — „Кривичи”; але сусіди древніх русинів зберегли стару вимову: вони згадують слов’янське плем’я — „скривичів”.

Дуже знаменно, що існувала в старі часи й інша теорія походження головних племен східних слов’ян, а саме та, що її передає Нестор: мовляв, древляни зуться так через те, що жили по лісах, поляни — що жили по полях. В одній з дощечок згадується й ця версія. Отже ще в дуже старі часи по-різному товмачили походження імен слов’янських племен.

Однак, версія „Влесової книги” здається нам не тільки старшою, а й вірнішою: насамперед, товмачення назви „поляни” від слова „поле” невірне, — бо ж в самих древніх джерелах слово „польський” означало „по лісі”. „Польські звірі” означало звірів, що жили по лісах, а не по полях. Отже не могло бути так, щоб два племена звалися деревлянами (через те, що жили серед дерев), а друге полянами (що жили по лісах). Це тільки пізня здогадка. А ми знаємо, що в старовину було мужське ймення Дерев, отже було й жіноче ймення Дерева, як зараз ми маємо: Іван і Іванна тощо.

Від Богумира, як ми довідуємося, пішло 5 племен. Поскільки від синів та Скреви пішли назви племен від особових назв, то маємо підставу гадати, що й племена, які походять від Полеви та Дереви, також назвалися так не через те місце, де вони жили, а через імена своїх пращурок.

Дальша частина легенди про Богумира цікава тим, що вона подає подробиці досить точного характеру про місце та час утворення згаданих племен, при чому ця легенда не обмежується темним: „во время оно”.

Вона каже (даємо в оригінальній транскрипції): „...утворісе роді тие о седмѣ рѣцѣх ідѣже обітващехом заморѣа о краі зеленѣ а камо скоті водяї древни ісходу до карпенстѣа горе... то бяща она ляти пред тисенщ тріе сти за Іерманрѣху...”

Це можна перекласти приблизно так: „...утворилися ті роди біля сімох рік, де й жили в замор’ї в Зеленому краю й куди ганяли худобу до виходу до Карпатській гори... було це за тисячу триста літ до Ерменреха...”

Ерменрех (якого невірно історія зве Германарихом, хоч є дві форми його імені) помер 375 року, отже перехід племен, що походили від Богумира, до Карпат відбувся за 1300 років до цього, а саме в 925 р. **дохристиянської ери.**

На другій дощечці знаходимо такий уривок, що доповнює згадане вгорі: „...праоци... ізидошьша од крає седьемріецштїа о горе ірштїа а загогрїа обентьщїа віек а такова понехцьшша іде на двоерїеце... а теше до земе срштїе а тамо ста пождїе, ідъша горима влкїма а снезіема а лїадима а отоце до степни... дьшіа о прїе тіе до горїа карпенсте...”

В перекладі це буде приблизно: „праотці... вийшли з семирічкового краю до Райської гори й Загір’я, жили там сто років та потім пішли до Дворіччя... та бігли до землі Срштїй (?) і там стали, чекаючи, йшли горами великими, з снігами та льодами та й попали в степи... ішли... до гори Карпатської...”

З цих уривків з’ясовується що плем’я Богумирове жило спочатку в тій області, де протікали сім річок. Чи це було так зване Семиріччя в Туркестані, — невідомо. Далі, предки пішли до Райської гори та Загір’я (може відомий хребет Загрос в Ірані?), побули там сто років й пішли далі до Дворіччя (може Аракс й Кура?), далі попали в невідому нам землю (Срштїе?), а потім переходили-

ли великими горами, що були вкриті снігами та льодом (дуже правдоподібно, що це Кавказ) і вийшли на степ, а потім спрямувалися до Карпат.

Ще одна дощечка подає ось таке: "ліати до Діру за тенсенце пенте ста ідоша пради наши до гуре карпанеске, а тамо се осѣднеща живіа кладно..." В перекладі це буде: „за 1500 років до Дири пішли наші прадіди до Карпатської гори й там осіли, живучи багато..."

Коли ми візьмемо час Дири приблизно 850-й рік, то поява предків в Карпатах припадає на 650-й рік до християнської ери.

Отже дощечки подають дві дати приходу русинів до Карпат. Одна вирахована від часів готського короля Ерманариха, друга від київського князя Дири. Різниця — 275 років. Але не знаємо принципу літочислення в „Книзі", — чи вона числила від початку князювання цих князів, чи брала щось інше за точку виходу свого літочислення.

З історії знаємо, що Ерманарих був вбитий чи помер з горя, коли йому було понад 100 років; отже ця цифра може бути зменшена на 100 років, коли рахунок переводити з часу його смерті. Як-не-як, а тут, все таки ясно, що ця хронологія дуже приблизна, і роки подаються дуже кругло: рахунок ведеться не роками, а сотнями років.

В „Книзі" є ще й інші уривки, які можуть дати уяву про час приходу русинів у Карпати, але вони нерозшифровані, та й ледве чи можна очікувати тут якогось більшого уточнення.

Далі, знаходимо (подробіці пропустимо): „...тако сец біаш живуть пенте ста лѣти а тамо птцехомсен до всхдіацу суне а ідехом до нѣпре, та бо рієка есе до морнже теца, а то полуноце сіадще на не а сеніменован (н)епре препенте!... а тамо осендеція пенте сент лѣти".

В перекладі це буде: „так ось жили 500 років, а потім подалися на схід сонця („суне") до Дніпра, ця бо рієка тече до моря, й осіли на ній з півночі й так званій Непре Препентей (сучасна Припять) ...і там сиділи 500 років".

Із згаданого ясно, що рахунок часу ведеться дуже приблизний, хоч тут двічі згадується 500 років, але насправді це було або більше, або менше й на десятки років.

Цікаво, що Дніпро тут зветься Непром. Саме так звав його народ і в своїх піснях; навіть Боплян, що дав опис України, показав на плані, що Дніпро народ називає Ніпром. Отже „Книга” передає дуже старовинну форму цієї назви.

Таким ось чином за твердженням „Влесової книги”, на Дніпро русини прийшли з Карпат. Коли це було — покищо встановити точно не можна: або за 150, або за 450 років до християнської ери.

Отже ми маємо в деякій мірі опорну точку для наших міркувань: ми знаємо приблизно час подій, напрям пересування русинів, звідки й куди вони пішли. Хто правив цими діями — невідомо. Імен провідників „Книга” не зберегла.

Крім вищезгаданого є ще надзвичайно цікавий уривок про переселення русинів, але, на жаль, не можна встановити (поки і) чи він відноситься до часу, коли русини йшли до Карпат, чи це сталося пізніше — за часів значних пересувань населення під впливом різних причин. Ось він:

„Прідоця із крає зелєня о море годьско, а тамо пототщєша годѣ яква намо путе преткавяща, а тако се біящєхом о земе теа, о жітнѣ наша дотєсва бяща оцє наша о брѣзѣх море по ра рієцѣ, а со вліка труднощє по нѣ правєщє сва ліудія а скотіа на онѣ брѣг, ідѣщя дону, а тамо роде відяі шєдѣ до полудне а годьско море відяі а годе ізмєщєну протіву сєнбє статіся зряі і тако нуждѣ на сєн біятє, а про жітніу а житва сва...”

В перекладі це буде: „...прийшли з Зеленого краю до Готського моря (очевидно Азівське) і там стикнулися з готами, які заступили нам дорогу, і так билися за землю цю, за життя наше; до того часу були отці наші біля берегів моря по ріці Рай (очевидно Волга) та з великими труднощами переправили через неї своїх людей та худобу на той беріг, йдучи до Дону, і там побачили готів, пішли на південь, і Готське море побачили й готів, що

озброїлися проти нас і так були примушені битися за життя та добро наше”.

Таким чином предки русинів були один час потойбік Волги, очевидно недалеко біля берегів Каспійського моря, в краю, що звався Зеленим. З яких причин — невідомо, — русини перейшли Волгу, прямуючи до Дону (очевидно це була частина шляху до Карпат). Як відомо, Волга в древності звалася Ра або Раа.

Шлях до Дону був перетятий готами, отже русини змушені були пробиватися зо зброєю. Коли взяти до уваги цей варіант, то Семіріччя треба вважати Туркестанське, а Дворіччя, мабуть, — Сир — та Аму-Дарія, снігові гори — гори Туркестану. Проте остаточно сказати ще нічого не можна, бо до якого часу цей уривок стосується — ще не встановлено. Лише коли вся „Книга” буде розшифрована, тільки тоді може бути впевненість і щодо цього уривка.

Цікаво, що й тут говориться про великі труднощі з переправою худоби через Волгу (очевидно, в нижній частині течії), де вона дуже широка; і тут знову ж таки характерна риса кочового життя та скотарства предків. Хто в той час правив був русинами — невідомо. Вказівка на готів, яких досить часто згадується в „Книзі”, говорить, що час зустрічі був не пізніший за 4-й вік християнської ери; крім того, сказано в іншому місці, що боротьба з готами тривала 400 років. Отже перша зустріч відбулася ще до початку християнської ери.

Ось як малюється картина історії наших предків до початку християнської ери! Можливо, що знайдеться ще й багато дечого іншого серед нерозшифрованого матеріялу, але покищо треба задовольнитися навіть тим, що вже пощастило зрозуміти. За легендарною частиною, де по суті немає назов дієвих осіб, іде вже напівісторична (а може й справді вже історична) доба, де на полі нашого зору випливають не тільки ймення осіб, але й їхні дії.

Пращур Орь являється одною з таких центральних осіб, але матеріял, що з ним пов'язаний, занадто багатий, що б його можна було вкласти в ось цю статтю.

Олександр Домбровський

ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В АНТИЧНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Ще 1951 року ми опублікували невелику статтю¹⁾ про землі України в античній літературі, мавши на увазі те, що ми сьогодні називаємо художньою літературою. Тим разом хочемо порушити те саме питання, але в аспекті античної історіографії.

Завдяки геополітичному положенню і вчасно розвиненій культурі зродився у старинних греків колонізаційний гін, що набрав собі форми тяглої й масової еміграції. Вбогість і мало врожайна земля гористої Греції з одної сторони, а привабливі колонізаційні терени довколишніх і дальших островів малоазійського континенту та врожайної країни на північному побережжі Понту з другої не могли залишитися без наслідків для такого класичного типу купця, як грек. Той колонізаційний рух відбився на духовій і матеріальній культурі гелленського світу, а в тому й у грецькій історіографії.

Перша, найстарша, фаза в розвитку грецької історіографії мала літературний характер та являла мішанину мітографічних, літературних і, вкінці, історіографічних мотивів. Вже на світанку історії Геллади траплялися у грецькій літературі деякі згадки про наші землі та їхніх жителів. Нестор грецької літератури, Гомер, згадуючи в Іліяді" (XIII, 6) наші землі, пише, що Зевес дивиться „далеко на землю добрих їздців траків, мізів сильних в ручнім бою і славних кобилодоїльників, що годуються молоком, бідні й найсправедливіші з людей". Епітет „кобилодоїльники" відносять дослідники до скитів і взагалі номадів, що жили на понтійських степах ще до приходу скитів. А в найстаршій грецькій робінсонаді, „Одисеї", Гомер згадує кімерійців: „Там кімерійці живуть і їх місто та й усе їхнє царство хмарами сповиті вічно й туманом,

1) Олександр Домбровський, Землі України в античній літературі, „Київ" (Філядельфія), 1951 (1).

бо ж ясне сонце не споглядає на той край гарячим промінням ніколи” (XI, 14-19). Як бачимо, наші землі являються у Гомера якоюсь незнаною, далекою, напівмітичною країною, що знаходиться на краю землі, оповита „кімерійським туманом”. Цілий ланцюг мітів про Прометея, Іфігенію, Аргонавтів, гіпербореїв, аримаспів, амазонок — це й перші імлісті вістки про Скитію й Кавказ. Трохи ясніше висказується про наші землі поет Гезіод. Він згадує у своєму творі „Теогонії” ріку Істр, тобто Дунай та інші місця Скитії. Ще більше відомостей знаходимо в поета VII віку до н. е. — Арістея з Проконезу, представника містичної поезії, автора Аримаспейської поеми, повної різних чудесних історій і пригод та присвяченої головно євразійському теренові. Декотрі з пізніших античних письменників, напр., Страбон, географ з I віку н. е., ставилися до Арістея з недовірям, і називали його „крутім”, але сучасні дослідники відносяться до автора Аримаспейської поеми вже трохи поважніше. Вони припускають, що Арістей міг зустрічати скитів у середній Азії та збирати від них відомості. Крім цього, Арістей мав знати про великий торговельний шлях, що вів від Чорного моря через Дон, Волгу аж до центральної Азії. З його даних, вкінці, мав користати Геродот, який зберіг фрагмент з цієї поеми, що не дійшла в оригіналі до наших часів. Боннель²⁾ каже, що Арістей міг бути в Скитії. Тебанський поет-лірик з V віку до н. е., Піндар, також згадує ту саму територію. Із старшої грецької літератури згадати б ще й драматурга з V віку до н. е. — Айсхіля. ІВн називає Скитію далеким північним краєм і пустинею („Прометей” 1, 2, 417, 418, „Хоефорой” 160, „Евменіди” 703). Усе те — це дуже маломовні згадки, які свідчать, що Скитія для Айсхіля також була якимсь далеким, казково-незнаним краєм, хоч уже й тоді, коли жив Айсхіль, греки знали багато більше про наші землі, а головно про північне побережжя Понту, не пускавшись далеко в глибину континенту.

2) E. Bonnel, Beiträge zur Altertumskunde Russlands, St. Petersburg, 1882, стор. 13.

І аж тоді, як настала була друга фаза розвитку грецької історіографії — логографія, антична Україна починає в них поволі видобуватися з темряви мітів „кімерійського туману”. Коли торгівля, а з тим і далекі подорожі підприємливих йонців від стовпів Геракла аж по Каспійське море почали приносити рясний географічний і етнографічний матеріал, — тоді грецька історіографія й географія, а з тим і поняття про Скитію еволюціонують від міту в напрямку реальних географічних, етнографічних і історичних вісток. Та це зовсім не означає, що мітографічна полуда зникла безслідно. Вона далі прикрашувала історичні й географічні праці античних авторів, але вже скоріш як літературно-мистецька прикраса, а не як мери́тум справи. Поважним представником логографії, тобто історіографії у неспрагматизованому виді, являється Гекатай з Мілету — географ і історик з VI віку до н. е., який у своєму географічному творі (Гес періодос) подає відомості про Скитію. Він сам багато подорожував. Крім Греції, також побував, каже Вітковський³), в Єгипті та на побережжі Понту, і тому він спирався на автопсії. Гекатай критично відноситься до різних відомостей, які кружляли в античному світі, і це ще більше підносить вартість його свідчень як історично-географічного джерела. З нього опісля користав Геродот, що одначе не означає, що той „батько історії” в усьому погоджувався з Гекатаєм. Перед Геродотом згадаємо ще його сучасника — логографа Гелляніка з Лесбос, мітографа, хронографа, етнографа й географа в одній особі, що цікавився Скитією. Значення Гелляніка дуже підносить Бергер⁴), подекуди цинючи його вище як Геродота. Трохи молодший за Гелляніка, Дамас-тес, який мав наново опрацювати ту мапу світу, яку зладили були Анаксимандр й Гекатай, також згадує про Скитію.

Як ми вже згадали, колонізація й торговельні подорожі взагалі, а в тому й у напрямі північного побережжя

3) S. Witkowski, *Historjagrafja grecka*, I, Kraków, 1925, стр. 35.

4) H. Berger, *Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen*, Leipzig, 1903, стр. 256.

Понту, дуже поширили обрій географічних понять у греків. Внаслідок цього настала цілковита революція поглядів у греків в географічно-етнографічному аспекті. Грецькі колоністи почали здібатися з населенням античної України, торгувати з ними у грецьких містах-колоніях на чорноморському побережжі, а навіть в Атонах була скитська міліція, що стежила за порядком. Словом, греки зіткнулися з праукраїнським населенням (автохтонами-хліборобами), а також і з панівною вествою скитських наїздників на економічній і культурній платформі, побачили й пізнали їхній спосіб життя. Тому що номадна верства наїздників нав'язала була праукраїнському, хліборобському, автохтонному населенню свою панівну назву, праукраїнське населення виступає в античній історіографії поруч з дійсними скитами також під тоюж назвою „скити”, а землі України — під назвою „Скитія”. У XVIII і XIX століттях повторилася з нами та сама історія, лише що під іншою назвою. З пізнанням території і її жителів зникає міт та ідеалізування вкритої „кімерійським туманом” країни і її напівмітичних жителів — „найсправедливіших” з людей, а на місце того приходить реальніший підхід до справи. Представником такого реалізму в відношенні до скитів і інших жителів євразійської території являється головне джерело до ранньої історії України, а це — твори Геродота, першого автора спрагматизованої „Історії”, опрацьованої на принципах історичної причиновості й наслідковості в історичному процесі. Покровський⁵⁾ пояснює реалізм думки Геродота в відношенні до скитів тим, що „він знав скитів порівнюючи близько”. Перший повний переклад Геродотової Скитії на українську мову був зладжений шойно перед самою другою світовою війною⁶⁾. Геродот — грецький історик (перший представник дійсної історіографії, і тому названий „батьком історії”), етнограф, а навіть подекуди й географ в одній

5) О. Покровський, Як ідеалізовано скифів у грецькому та римському письменстві, Записки Іст. філ. ВУАН, кн. 10, Київ, 1927.

6) Переклад Теофіля Коструби, зо вступом Олександра Домбровського, Львів, 1937.

особі з V віку до н. е., автор поділеної на дев'ять книг „Історії” (Історіес аподейксіс), описує в IV книзі свого твору (у великому скитському екскурсі розд. 1-142) давноминуле, а передусім етнографію й географію наших земель і сусідніх. Свої описи спирав він на автопсії й на усній традиції, тобто на тому, що йому оповідали грецькі колоністи під час його перебування в Скитії. Геродот, мабуть, далеко не пускався в глибину цього краю, але був на його побережжі й побував найправдоподібніше в Ольвії. Крім усних, послуговувався „батько історії” й писемними джерелами — творами лотографів і йонських географів, з якими полемізував (Геродот не любив малоазійських йонців; його симпатії були більш по стороні дорійців, а головню Атен і їхнього визначного політика Перікля). „Батько історії” звертав увагу також і на філософські твори і користався художньою старою грецькою літературою — творами Гомера, Гезіода, Арістея й інших. У творі Геродота знаходимо історичний, етнографічний і географічний матеріал — як в цілості, так і в великому скитському екскурсі. Але в Геродотовій „Скитії” найкращим і найціннішим являється етнографічний матеріал. Слабшим є географічний матеріал, а найслабшим є, мабуть, історичний, хоч історичний матеріал повинен би був бути тенором усієї Геродотової „Скитії”, бо головною темою являється тут оповідання про похід Дарія на скитів. Тому Геродота можна сміло назвати першим східнослов'янським, а в тому головно українським етнографом. (Подібно висловлюється про батька історії відомий наш дослідник праукраїнської старовини Федір Міщенко⁷), який називає Геродота „родоначальником наших істориків, етнографів і археологів”. (На жаль, Міщенко жив за того часу, коли український дослідник був змушений публікувати свої праці московською мовою, що йшло на конто московської науки). У IV книзі свого твору займається „батько історії” походженням скитів (тут маємо три редакції оповідання про походження ски-

7) Ф. Мищенко, Извѣстія Геродота о вѣ-скифскихъ земляхъ Россіи, Ж. М. Н. П., 1896, XII.

тів: 1) скитську — з іранським мотивом, 2) грецьку — з мотивом сполуки автохтонізму з напливовим грецьким елементом і 3) комбіновану — геополітичну з поданням історії нападу скитів на кімерійців, подає географічний опис Скитії й сусідніх країн, описує звичаї скитів (релігійні вірування, жертвоприношення, військові звичаї, похоронні звичаї та нехиті скитів до чужих звичаїв) і досить фантастично оповідає про похід Дарія на скитів. Не треба забувати, що Геродот не пускався у глибину краю, і саме тому, не раз спираючись на оповіданнях і реляціях інших, часто помиляється — головню ж у зв'язку з географічними даними. І так, напр., згідно з реляцією Геродота, Дарій доходить з військом аж до Волги, що очевидно є неможливим як на той час. Але, не зважаючи на це, опис Скитії у нього дуже цінний, і він являється каноном для пізніших античних істориків, які багато користали з Геродотової „Скитії”. Характеристичним у даному випадку являється те, що історик V віку до н. е. відвідав — при тодішніх комунікаційних засобах! — Єгипет, Малу Азію, Тракію, побував на землях України (головню ж на побережжі Понту), сам грецький материк, багато островів Егейського моря, південну Італію й Сицилію. Отже Геродот знав з автопсії територію від Єгипту аж по південну Україну та від Сицилії аж по Вавилон. Як на той час — це велетенський простір для подорожника. Характеристичне, що Геродот сам майже нічого не говорить про свої подорожі. Лише аналіза всього твору взагалі та поодиноких оповідань та описів зокрема свідчить про автопсію. Дехто додумувався, що Геродот був купцем, і, подорожуюючи в купецьких справах, звідав усі згадані краї. Такий здогад ставить, напр., Шмід⁸⁾, який в досить обережних словах вбачає в особі Геродота купця. Відомий дослідник Геродота, Якобі⁹⁾, заперечує здогад Шміда, і каже, що Геродот, який не зраджував ніяко-

8) W. Schmid, Geschichte der Griechischen Litteratur I, München, 1912, стор. 463.

9) Jacoby, R. E. Pauly — Wissowa, Supplement, 2 Heft, 248.

го знання в купецтві (що мало б виходити з його твору), не міг бути купцем. Питання, як Геродот, як грек, міг був свobodно порушуватися на терені перської держави якраз у періоді греко-перського конфлікту, залишитися, мабуть, назавжди відкритим. Крім того, не треба забувати, що в творі „батька історії” помічаємо досить виразні фільоперські нотки. Взагалі Геродот не має упереджень до інших народів, хоч греки згiрдливо називали всіх негреків „варварами”. Геродотова „Скитія” являється майже невичерпною скарбницею відомостей, в якій схiдно-європейські, а в тому й українські дослідники завжди знаходили потрібний матеріал для кращого навітлення ранньої історії України та для доповнення археологічного матеріалу ще й писаними пам’ятками-джерелами. Чим Тацитова була „Германія” для минулого німців, а „Галія” Цезара — для французів, тим Геродотова „Скитія” була і є для ранньої історії України — з тим, що Геродотова „Скитія” випередила Тацитову „Германію” й „Галію” Цезара на кілька століть. Шмід¹⁰) каже, що така книга як Геродотова „Історія” ніколи не може бути застарілою.

У дальших наслідників Геродота знаходимо лише більші й менші описи, а то й принагідні згадки про Скитію та її жителів. І так, представник історичного повістярства, Ктезій, невдалий суперник Геродота, а при тому й відомий скоробреха античного світу (з другої половини V століття і початків IV) і він же автор твору „Перзіка”, згадує про похід перського царя Дарія на скитів. Бувши з сімнадцять років на перському дворі як надворний царський лікар, Ктезій докладніше познайомився зо Сходом і використав це при написанні свого твору, що охоплює історію Медії, Персії та Асирії. Писавши історію Персії, Ктезій згадав і про похід Дарія на скитів. Згідно з його реляцією, яка не годиться з оповіданням Геродота про цей похід, Дарій зайшов у Скитію лише на 15 днів дороги; з цього виходило б, що Дарій проводив воєнну операцію десь може на бесарабських степах, а не дійшов до Волги, як то каже Геродот. У цьому одному реляція

10) Вищецитований Schmid, стор. 474.

Ктезія є вартіснішою за Геродотову. Ктезій впродовж свого довгого перебування на перському царському дворі міг користати з перського архіву, який становили царські аннали. Як-не-як, а Ктезій зафіксував у грецькій історіографії реальний погляд на питання історії походу Дарія на скитів, що й пізніше залишився не без свого впливу на Страбона, який не прийняв безкритично Геродотового оповідання, а пішов по лінії погляду Ктезія. На увагу заслуговує також і Ефор (IV ст. до н. е.), риторичний історик, як його окреслюють, який у своїй „Історії Греції” згадує також і Скитію та її жителів. Ефор — перший з грецьких істориків намагався записати цілу грецьку історію. Його твір складається з 30 книг, що охоплюють коло 750 років — від мандрівки дорів аж до облягання Филипом Перінту. Гекатай з Абдер (або з Теос?), який писав около р. 300 до н. е., являється автором етнографічної утопії про гіпербореїв. В оповіданні про гіпербореїв Гекатай не проявив нічого оригінального. Гіперборейці в нього є такою самою старою грецькою фікцією, як були в добі логографів і Геродота. Твори Гекатая загинули; деякі фрагменти з них зібрав Мюллер у „Фрагментах Грецьких Істориків”. Належить також згадати і Позейдонія (з Ольбії ?), що займався аттицькою історією і минулим інших країн. Позейдоній писав про околиці Дністра.

Під кінець гелленістичної доби виступає Діодор (народ. коло 80 до н.е.), що писав за часів Августа, якого зачисляємо вже до августівської доби. У II книзі свого твору під назвою „Бібліотеке” Діодор коротко оповідає про скитів, амазонки й гіпербореїв. Очевидно, пишучи загальну історію (твір Діодора охоплював загальну історію від початків світу по початок галійської війни Цезара), Діодор не міг присвятити багато місця Скитії; та й все те, що він написав про ті землі, не є вільним від казкових мотивів. В черзі, на увагу заслуговує Аппіян (народ. десь за часів цесаря Траяна; писав около року 160) — автор „Історії Риму”. В XII книзі своєї „Історії” Аппіян описує війну Риму з королем Понту, Мітридатом, де час

до часу згадує території північного побережжя Понту та їх жителів. Він згадує про скитів, таврів і сарматів як друзів Мітридата. Поскільки згадки грецьких авторів про наші землі досі були передусім етнографічного й географічного характеру, а навіть оповідання Геродота про похід Дарія на скитів, хоч це й історична подія, мав у собі більше етнографічного й географічного матеріалу, чим історичного, то на переломі нашої ери північне побережжя Понту починає входити в круг впливів римської імперії та стає тереном змагань між експансивним Римом і античним Орієнтом. І саме Аппіян є вже представником нового, політичного насвітлювання при згадках про ті ж землі у грецькій історіографії. У супоставленні з своїми попередниками, нічого нового Аппіян не подає — за винятком того, що, як уже було тут сказано, представляє землі України як терен перехресних політичних впливів і змагань та згадує про значення й подекуди силу його жителів, яких Мітридат хотів позискати собі проти Риму. Слідами Аппіяна — як у писанні римської історії, так і в розповіді про війну Риму з Мітридатом — пішов був Кассій Діон (жив біля 155-235 по Христі). Кассій Діон є автором велетенського історичного твору „Римська Історія”, що складається з 80 книг, з чого збереглися лише 25 (книги 36-60). Кассій Діон описує, як то Мітридат, відступавши перед Помпеем, подався був у сторону Меотиди й Понту, і там далі приготовлявся до спротиву римлянам. У Мітридата, як це представляє Кассій Діон, був план дійти через північне побережжя Чорного моря до Істра-Дунаю, а звідти до Італії проти римлян. Одним з дальших джерел про античну Україну являється Арріян (коло 95-175 по нар. Христа) — представник й уосіблення змішання грецької та римської культури. Одним з його творів є „Опис побережжя Чорного моря” (періплюс ту Евксейну понту), який і зберігся. Як намісник Каппадокії, Арріян подорожував у 130-31 р.р. вздовж побережжя Чорного моря; зібравши тим чином географічно-етнографічний матеріал, він використав його для написання свого „Періплюса”.

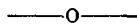
Крім істориків, належить згадати також і важливіших грецьких географів, а також і тих авторів, що їхні твори зближені до географії, які більше, або менше писали про наші землі. Побіч згаданого вже вище Гекатая з Мілету, в якого історія пов'язується з географією, слід згадати Гіппократа (V вік до н. е.) — автора твору „Про повітря, положення місць і води”, в якому з'ясовував вплив підсоння на людину, згадавши при цьому й Скитію, — отже працю про відношення між фізико-географічними та етнографічно-історичними факторами історичного процесу. Гіппократ описує, як виглядали скити під оглядом фізичної будови, отже являється першим антропологом античної України. Це вже інша справа, що Гіппократ представив скитів з монгольськими рисами, — а це ввело в оману не одного дослідника — головню XIX століття, які на цій підставі вважали скитів народом монгольського походження. Але пізніші досліди викрили помилковість таких концепцій, та стали на становищі іранського походження скитів. За чергою, згадаємо Псевдо-Скилякса, автора твору „Періплюс Середземного моря” (жив десь у IV віці до н. е.), а далі — Евдокса з Кнідос (писав по році 348 до н. е.), який у своєму творі згадував про савроматів (I книга) над Доном, а в IV книзі — про Скитію. Псевдо-Скімн — незнаний автор — мав опрацювати „Періплюс Чорного моря”, а Артемідор з Ефезу (писав коло 100 року до н. е.) згадує у своїй „Географії” (з якої збереглися лише фрагменти) краї над Чорним і Каспійським морями. Більше, в порівнянні з іншими географами, писав про східню Європу Страбон, що жив саме на порозі нашої ери (коло року 65 до н. е. — по 20 по Христі). У VII і XI книзі своєї „Географії” говорить Страбон про наші й сусідні землі. Його „Географія” не є чисто географічним твором; описуючи поодинокі краї, Страбон подає також і їхню історію — так, що його можна вважати автором історичної географії. Страбон являється для сучасного дослідника високовартісним джерелом з античної епохи. Визначне місце між античними географами займає Птолемей Клявдій (II ст. по Христі) — математик, астроном і географ, автор географічного тво-

ру, в якому досить місця присвячує і нашим землякам. Птоломеїв твір — чисто географічний, без історичних, чи етнографічних домішок, як це є в творах інших географів. Оті майже самі колонки географічних обчислень характеризують Птоломея як географа — математика, представника Олександрійської Школи. Бажавши виготовити географічну мапу світу, Птоломей перший старався подати у своєму географічному творі поміри географічної довжини й ширини.

Якби ми мали графічно представити зацікавлення античних греків нашими землями на екрані століть, то найдовшою лінією, яка визначала б кульмінаційну точку того зацікавлення, були б часи, ще трохи перед Геродотом аж десь по кінець його життя. Подібно висловлюється й Ростовцев¹¹). Пізніші зацікавлення нашими землями є вже лиш більш принагідні, так би мовити метеоричні. VI і V століття — це часи колонізації та сильних торговельних зв'язків з північним побережжям Чорного моря, а згодом — зацікавлення недавно опанованими колонізаційними теренами — все те голосним гомоном відбилосся в грецькому письменстві. Пізніші вістки про Скитію є вже більш під знаком Гекатаевої, а ще більше Геродотової традиції, яка, коли йдеться про Скитію, набула собі канонічного права в грецькій історіографії. Коли ж з ходом часу вже не стало нових, свіжих вісток про наші землі, то деякі грецькі історики вернулися до старих вісток, включно з ідеалізуванням скитів майже на старий лад Гомера й Айсхіля. А втім, північне побережжя Чорного моря починає входити в орбіту впливів римської імперії, що позначається (хоч далеко не аж так сильно, як це було на грецькому ґрунті) в римському письменстві. Римляни були більш людьми практики, ніж теорії. Як розвиток географії на грецькому ґрунті був овочем колонізації йонців, так розвиток географії, а головно картографії став овочем римської політично-мілітарної експансії. Для військових цілей треба було займатися географією новопідбитих провінцій. Тому не обхідним було опрацьовувати

11) M. Rostowzew, *Skythien und der Bosphorus*, I, Berlin, 1931, стор. 3.

географічні мапи, зладити практичні географічні описи та ітнерари. І так М. Віпсаній Агриппа, сторонник Октавіана, вожд римських легіонів, а потім — зять імператора Августа, працював над картою світу, отже причинився до картографії на римському ґрунті. Свою мапу він поділив на 24 частин, з яких 20 зображували римську імперію. У цьому числі знаходимо, як дев'яту частину, Сарматію і Таврійську Скитію. На згадку заслуговує Марінос з Тиру, географ і картограф з II століття по Христі, коротко перед Птоломеем. Птоломей згадує про його географічний твір. Дослідники схильні думати, що так звана Певтінгерська таблиця являється пізнішим відписом стінної мапи Агриппи. На згадку заслуговує Пліній Молодший (Секундус), автор „Натураліс Гісторіе"... (народ. 23 або 24 року по Христі; помер 79 року під час вибуху Везувія). Даючи у своєму творі справжню енциклопедію природничих наук, Пліній частково подав і географію та етнографію наших і сусідніх земель. Історик Салюстій Крісп (I вік до н. е.) написав „Історію" в 5 книгах, де маємо опис Чорного моря і його побережжя. Помпоній Меля (писав десь за часів Клявдія) також подає деякий географічний і етнографічний матеріал про наші землі у своєму географічному творі. Твір Мелі не позбавлений різних фантастичних вісток і казок. Стараючися представити свій твір в яскравих красках, з домішкою літературних мотивів, автор тим самим обнизив його наукову вартість. Римський історик з IV століття Амміян Марцеллін коротко порушує географічні й етнографічні питання наших земель. З представників римського письменства ми згадали лише важніших, що у своїх творах проявили якомога більше зацікавлення нашими землями.

До „Симон Петлюра як громадянин, політик і державний муж”

Стаття проф. В. Іваниса (далі — скорочено: В.І.), під вищеподаним заголовком, була опублікована в „Новому Літописі” (ч. 12, 1964, Вінніпег), очевидно, з добрим наміром згадати і вшанувати пам’ять Симона Петлюри у 38-мі роковини його трагічної смерті з рук убивника, московсько-комуністичного агента, жида Самуїла Шварцбарда в Парижі 25 травня 1926 р.

В. І., на жаль, не подав джерел до своєї статті. А джерела в ній повинні бути подані вже хоч би й тому, що декотрі з тих тверджень про С. Петлюру, які є в статті В.І., суперечать тим даним, які є в опублікованих джерелах про особу С. Петлюри.

Твердження В. І. зазначую тут словом „теза”, а своє спростування, основане на поданих тут джерелах, відмічую словом „антитеза”.

1. Теза: „Особливо цінним було приятельство (С. Петлюри. С.З.) з членом Російської Академії Наук Ф. Є. Коршем. Він багато писав про українські справи в ліберальній пресі (Московський. С.З.). Цей академик віщував про Симона Васильовича таке: „українці самі не знають, кого вони мають серед себе. . . Він з породи вождів, людина з того тіста, що колись, у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями. . . — чи не зміниться все навкруги нас?, а коли зміниться, буде він вождем народу українського. Така його доля”.

Антитеза: Ф. Корш (1843-1915) хоч і був членом Російської Академії Наук, але був український патріот з походження. Але звідки В. І. взяв такі вислови у академіка Ф. Корша про С. Петлюру. Чи не був би ласкавим В. І. подати читачам джерело таких своїх тверджень?

2. Теза: „З вибухом I-ї світової війни більшість народів декларувала своє ставлення до війни в Державній Ду-

мі. А українські депутати промовчали. Тоді Петлюра рішив випустити маніфест-деклярацію від журналу „Украинская Жизнь”.” У цій деклярації говорилося, що для українців єсть лиш один вибір між Росією та Австрією — вибір на користь Росії, і що українці повинні совісно та чесно виконати свій обов'язок перед державою”. (Д. Дорошенко: Історія України. Том I. Ужгород 1932, стор. 4).

Антитеза: Члени Державної Думи українці виявили політичний такт, свідомість і пасивність супроти російської імперіяльної політики і добре та розумно зробили що промовчали. Петлюра своєю деклярацією в „Украинской Жизни” в Москві виломився з української спільноти зайвою деклярацією, чим спричинив організаціям і особам, які провадили національно-визвольну акцію за кордоном і дома. У своїй деклярації С. Петлюра висловився за збереження єдності й неподільності Російської імперії. Цей виступ Петлюри не був в інтересі України!

На цю деклярацію відповів член Управи Союзу Визволення України у Відні Володимир Дорошенко так: „Свого часу „Украинская Жизнь” збрала пишну китицю голосів чорносотенної преси про український рух і чого тільки там не було — і про Союз (Визволення України. С.З.), і про проф. М. Грушевського. . . Заява „Украинской Жизни” нічого не змінє. . . і не виявляла дійсних почувань щирих синів свого краю. . . Розуміється, краще було б зовсім мовчати. . .” (Володимир Дорошенко: У відповідь напасникам. Відень С.В.У. 1917).

С. Петлюра покладав надії на Російську імперію і в час революції, коли вже організувалася Центральна Рада і провадила українізацію у війську. На Першому Українському Військовому З'їзді у Києві 18. V. 1917 р., Симон Петлюра заявив: „. . . не треба в дану політичну хвилину відокремляти долі від долі України. Як що Росія переживає тяжку історичну хвилю, потерпить катастрофу, наслідки цієї катастрофи неминуче відібуться і на політичній частині її — Україні”. (Дмитро Дорошенко: Історія України. Том I. Ужгород 1932, ст. 353).

3. Теза: „У цей період прем'єр В. Винниченко захоп-

лювався „лівим курсом...” і це змусило Петлюру димісіювати з поста секретаря Військових Справ. Його наслідником був М. Порш, який видав нещасливий наказ до армії про скасування ранг, що зробив і Гучков у російській армії”.

Антитеза: Про скасування означень-ранг на пагонах російської армії видав наказ міністр військових справ російської республіки ще в кінці весни або початком літа 1917 р. Генеральний Секретаріят Військових Справ Центральної Ради, а потім Української Республіки, не мусів видавати такого наказу, а тільки прийняв до відома й виконання цей наказ міністра військових справ російської армії. Так і було! Автор, мабуть, сплутав з наказом про демобілізацію тих українських українізованих полків і частин, які перебували в Києві й на фронті, та які в критичні моменти для Української Республіки проголошували свій злочинний „нейтралітет”! Тому що большевики проголосили в російській армії демобілізацію, то для розкладу українізованих частин був це найкращий аргумент проти Центральної Ради та здобування собі „нейтральних військових мас, які й без того масово дезертували. Отже проголошення демобілізації Секретарем Військових Справ Поршем було одним з найрозумніших і найдоцільніших засобів позбутися зайвого й тяжкого баласту, яким були т. зв. „нейтральні”.

4. Теза: „Уступивши з поста Секретаря Військових Справ, Петлюра не задовольнився членством в Центральній Раді, а кинувся в Слобожанщину формувати добровільну армію... Так за короткий час створено Слобідський Корпус”.

Антитеза: Був створений Слобідський Кіш, а Петлюра був начальником цього Коша. Цим ділом Петлюра надзвичайно багато й корисно причинився в часі боротьби з большевиками з кінцем 1917 і початком 1918 року, та й пізніше. На нашу думку, різниця між корпусом і кошем, таки існує!

5. Теза: „12 травня (1918 р. С.3.) його (Петлюру. С.3.) арештувала гетьманська влада... Звільнили ж його

по 4-х місяцях на ультимативну вимогу міністрів — українців, очолених А. В. Вязловим. Звільнений Петлюра лише показався в Земському Союзі, а зразу поспішив до Білої Церкви. 14 листопада 1918 р. П. Скоропадський видав грамоту про федерацію з Росією. Після такого акту Національний Союз обрав Директорію і оголосив повстання проти гетьмана — провід над військом доручив членові Директорії С. Петлюрі з титулом Головного Отамана”.

Антитеза: 1) „Петлюра сидів під арештом ще з половини липня по підозрінню в підготовці проти гетьманського уряду. Міністр юстиції Вязлов наказав його звільнити, потому як він дав слово, що не братиме участі в ніяких конспіраціях проти уряду. На третій день по своїм увільненні Петлюра опинився в Білій Церкві і вступив у члени повстанської Директорії.

С. Петлюра прибув до Білої Церкви в ніч на 13 листопада (1918 р.)”... (Дорошенко: Історія України. Том II. Ужгород 1932. Ст. 417).

2) „Петлюру за кілька днів перед тим було випущено гетьманом з тюрми. Я запропонував йому взяти участь в акції. С. Петлюра згодився. Тоді я йому дав адресу... 12 листопаду 1918 року в помешканню Міністерства Шляхів відбулося те історичне таємне засідання яке закінчило добу Гетьманщини на Україні... Між иншим не явився С. Петлюра, але, як потім виявилось, зовсім з інших причин... Того ж дня Директорія мала їхати до Білої Церкви.

Відозву до населення було складено й у ніч 14 на 15 листопаду розліплено по місті”. (В. Винниченко: Відродження нації. Том III. Відень 1920. Ст. 106-110).

3) „12 листопада 1918 року після обіду засідання Головної Ради (Українського Національного Союзу. С.З.). На це засідання з’явилися випущені за кілька день перед цим С. Петлюра, О. Макаренко і інші з тюрми. Засідання Національного Союзу нічого не дало нікому...

Петлюру ми з Винниченком рішили закликати до Ди-

ректорії... ПОНЕЖЕ ГОЛОВНИМ ОТАМАНОМ ВІЙСЬКА УЖЕ БУВ ПРИЗНАЧЕНИЙ ГЕНЕРАЛ ОСЕЦЬКИЙ, ТО МИ ПЕТЛЮРИ НІЯКОЇ РОЛІ У ВІЙСЬКУ НЕ ПРИЗНАЧИЛИ... Але як Петлюра став іменню головним отаманом — я цього й досі не знаю. По нашій думці військове командування мусіло належати адміністративному воєнному органу, ані як членові Директорії...

Петлюра не приймав ніякої участі в організації повстання, а був закликаний на готове діло"... (М. Шаповал: Гетьманщина і Директорія. Нью Йорк 1958. Ст. 58-64).

6. Теза: „Природньо, що українське керівництво з самого початку революції приділяло увагу зовнішній політиці. Петлюра виявив вірність концепції орієнтації на Антанту, а не німецьку коаліцію, за якою була більшість Уряду. Петлюра радив шукати зв'язків з представниками Антанти, а не німців”.

Антитеза: В „українських керівників”, доки в проводі стояв голова Центральної Ради М. Грушевський, до 29 квітня 1918 р. не було ніякої орієнтації на чужі й сторонні сили: ні на німців, ні на Антанту. Навіть Берестейський Мир з 9 лютого 1918 року не був орієнтований на німців. Це була бездоганна політика, оперти ТІЛЬКИ НА УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД. До цього часу не виступав ніде й сам Петлюра на жодні орієнтації, — принаймні не існують дані, на основі яких можна б було говорити про його „орієнтації”, — аж до другої половини січня 1919 року.

7. Теза: „...представники Антанти обіцяли допомогу тільки урядові без соціалістів... Використовуючи вимогу Антанти, визначніші соціалісти не тільки уряд, але й де-хто, як напр. проф. Грушевський, В. Винниченко, М. Шаповал й інші, навіть покинули Україну виїхавши за кордон... Утеча політичних провідників у час боротьби з Україною — це найсумніша сторінка української визвольної війни”.

„При виїзді Винниченка на його місце обрали С. Петлюру, залишивши на нього ще й головування в Директорії, цебто президентство”.

Антитеза: Щоб хоч трохи з'ясувати цю тезу, треба зупинитися на деяких фактах, які правдиво наświetлюють справу учасників цих подій.

1) Як С. Петлюра став Головним Отаманом, про це вже сказано в 5-й антитезі під уступом 3.

2) „Президентом УНР С. Петлюра ніколи не був; ним він не міг бути, бо ніколи його не вибирали на цей пост. А втім, кожному стане це ясно, якщо він познайомиться з конституцією Української Народньої Республіки. (Див. П. Христюк — Українська революція. Розвідки і матеріали. Відень 1921. Том 2, стор. 174-181).

3) Михайло Грушевський, Володимир Винниченко і Микита Шаловал ніколи з України не втікали!

4) „До Одеси виїхали Директоріанські дипломати ген. Матвіїв, ген. Греков і Галіп випрохувати „технічної допомоги”. Сталося це в середині січня 1919 р. До Києва повернувся тільки Греків і 20, 21 січня зробив доклад. Директорія звіт прийняла, але вимоги відкинула. Есефовські та Самостійницькі дипломати потайки не покидали звязків з Антантою в проханні „технічної допомоги”. (П. Христюк — Том IV, ст. 40).

„21 січня 1919 р. Директорія вирідила до Антанти в Одесу другу делегацію: О. Назарука, міністра хліборобства С. Остапенка і інших. Відряджаючи нас В. Винниченко сказав мені „Не в'яжіться тим, що там жадають мого уступлення... Ми вже раз зробили помилку у Винниці, яка вже не дається направи. Я готов уступити”. (Христюк, IV/42).

„О 10½ год. нас прийняв Фрейденберг, який почав: — „Винниченко і Чеховський — ффють!” Тут слідує відповідний рух рукою і ногою, — „вони мусять уступити за большевизм. Можете їх повісити”... „Петлюра також має стушуватися...” — Петлюра за свої антантські симпатії сидів в німецькій тюрмі...

— „Знаємо це. Але з вождем бандитів не кооперуватиме французька армія. По якимсь часі може він вернутися... Склад Директорії мусить бути змінений, розуміється, за згодою і затвердженням Франції. Така змінена

Директорія буде суверена. . .” — „Залізниці й фінанси підуть під безпосередній заряд і контроль Франції. . . Директорами стануть французи, низчі урядники залишаться старі. . . Українська армія мусить провадити війну проти большевиків і йти хочби до Петербурга”.

— „Директорія видасть і оповістить декларацію до Франції, в якій проситиме о протекторат під оглядом політичним, мілітарним, фінансовим, в заграничній політиці і т. д. В декларації має бути сказано, що Україна відкликається до відомої благородності французької нації. . . Війна з Польщею мусить бути зараз заставлена. В свою армію Директорія мусить прийняти російських офіцерів з добровольчої армії. . .” (Христюк, том IV, ст. 43).

Другого дня повторилася та сама розмова з Фрейденбергом.

Делегація повернулася назад і здала звіт Директорії. Директорія прийняла звіт до відома і послала ген. Грекова до Антанти в Одесу випрохувати „технічну допомогу”. Курс на Антанту взято рішуче й безповоротно. Французи зайняли залізниці в радіусі Одеси. Московські єдинонеділимці скріплювали свої позиції. Селяне даремно прохали Директорію рятувати їх від добровольців і Антанти.

Засідання Трудового Конгресу в днях 25-28 січня 1919 р. були рішальними. Ген. Греков подав свій звіт про подорож до Одеси. Звіт прийнято до відома, але на Трудовім Конгресі умова Фрейденберга не обговорювалася.

З Київа Директорія переїхала до Вінниці, потім до Бірзули.

6 лютого 1919 р. антантське командування поставила свої вимоги Директорії, майже ті самі, що в днях 20-22 січня 1919 р. в Одесі Назарукові й Остапенкові: 1) Реорганізація Директорії; 2) Скасування земельного закону; 3) Підлягання Української Армії „союзному командуванню”; 4) Встановлення на звільненій території повного контролю французами і т. д. (Христюк, IV/92).

Для „підкріплення” Директорія дістала такого документа:

„Перша Група дивізії. Генеральний Штаб. 3. Бюро. Ч. 6867/3. Ставка. 7 лютого 1919 р. Загальний наказ ч. 28.

Генерал д'Ансельм прийняв, починаючи від 5 січня 1919 р. командування арміями ПОЛУДНЕВОЇ РОСІЇ, а також військовими одиницями чужоземних націй. Франція і союзники не забули змагання, які РОСІЯ зробила на початку війни і НИНІ ВОНИ ПРИЙШЛИ В РОСІЮ, щоб дати всім благонадійним елементам і патріотам можливість відновити в краю порядок, який давно вже знищено страхотами громадянської війни. Для підтвердження: Генерал д'Ансельм, командуючий силами союзників ПІВДЕННОЇ РОСІЇ; полковник Фрейденберг, начальник Генер. Штабу. Печатка: Східня Армія. Перша група дивізії. Генерал Командуючий”. (Христюк, IV/93).

Директорія й цю „пилюлю” проковтнула, навіть не кашльонула.

„Директоріянські соціалістичні партії рішили відкликати своїх представників, з Директорії й Уряду, й передати в руки дрібно-міщанських партій”.

9 лютого 1919 р. ЦК УСДРП відкликав своїх представників з Уряду, теж саме зробив і ЦК УПС-Р. Після цього кабінет Чехівського остаточно подався до демісії.

С. Петлюра, Ф. Швець і С. Остапенко подали заяви про вихід з партій.

В. Винниченко 11 лютого 1919 р. вийшов з Директорії. (Христюк, IV/96).

5) Один з тих, що з С. Петлюрою співпрацював на відбудові Української державності, про той час так пише: „...це був морально тяжкий час: французи у Бірзулі заявили 6-го лютого українській делегації, щоб голову Директорії В. Винниченка „вигнали як собаку”, вигнали також Петлюру і правительство Чехівського. Делегація не поставила вимог, щоб ВИГНАТИ НАХАБ, яких військо УНР хотіло скинути в Чорне море.

І за кулісами щось сталося: Петлюра подав до ЦК УСДРП заяву (подаю дуже скорочено. С.З.): „Виходячи з того, що сучасна ситуація для України надзвичайно

складна, я вважаю, що в даний момент всі сили творчі нашого краю повинні взяти участь в державній праці; ... З огляду на це я ТИМЧАСОВО вихожу зі складу членів Укр. С. Д. партії. С. Петлюра. Винниця 11 лютого 1919 року". Так реабілітував себе Петлюра перед Фрейденбергом.

Петлюра ТИМЧАСОВО вийшов з партії і залишився членом Директорії.

„6 лютого 1919 року на ст. Бірзулі відбулося побачення української делегації — С. Остапенко, І. Мазепа, С. Бачинський, ген. Греков — з представником французького командування полк. Фрейденбергом. На цім побаченні Фрейденберг і заявив свої вимоги — про усунення Винниченка, Петлюри, уряду Чехівського, про переобрання під завідування залізниць, фінансів, про призначення членів Директорії за згодою французького командування і т. п., як умови для одержання Україною допомоги від Антанти. ... Українська делегація вернулася до Винниці. Відбулась „державна нарада”...

Я висловився категорично навіть проти обговорення таких умов, пропонував видати негайно наказ війську, щоб зброєю викинути „французьке командування” геть з Одеси, ... У мене й досі зберігається проект відозви до селянства, вироблений та підписаний мною і Петлюрою! Директорія запропонувала мені зайняти посаду військового міністра, я згодився під умовою, що жадних змін в Директорії і в уряді не буде, що „умови” Фрейденберга відкидаються, що орієнтація на Антанту не приймається. Одержав запевнення що так.

Декрет був виданий, я був призначений військовим міністром, але був всього... один день.”

Що ж сталося потім?

„Директорія, вислухавши заяви партій і осіб на державній нараді, залишила за собою право вирішити... На другий день прийшов до помешкання Директорії й побачив: Директорія засідає без Винниченка. Я на верхній поверх до Винниченка, а він мені, що вже „вільний як птах”. Вийшов з Директорії, ОРІЄНТАЦІЯ НА АНТАНТУ, переговори про допомогу і т.п.

Це мене добило.

Я негайно написав заяву про демісію з уряду військових справ і земельних... — все РОЗТОПТАНО тими, хто перед народом присягнувся декларацією 26 грудня (1918 р.), хто ще за два дні „порозумівався” зі мною, вимагав від мене дальшої праці, ...

Я відійшов. Ще на „державній нараді” я говорив, що може вийти з орієнтації на Антанту.

Петлюра 11 лютого 1919 р. вийшов з партії, але ні я, ні с-ри, ніхто про це не знав, окрім тих з ким він змовився. (ЦК СДРП — І. Мазепою, Б. Мартосом, П. Феденком і іншими. С. 3.).

Останній раз я бачився з ним (Петлюрою. С.3.) через півтора місяця, 1 березня 1919 р. у Станіславові, коли він туди приїхав і запрохав мене до себе на обід і розмову. Обідали тільки в-двох, говорили. Я висловив погляд, що орієнтація на Антанту знищить Україну і його, а він мені признався, що не можна забути того, що я сказав йому в червні місяці 1917 року в Києві (де також обідали разом), що він „обречена людина”...”, та навіть „загалом” погоджувався зі мною, тільки вважав, що треба дочекатися наслідків переговорів в Одесі.

Фактом є, що Директорія (С. Петлюра, А. Макаренко, Ф. Швець і П. Андрієвський) вступила на шлях переговорів з Антантою, усунула кабінет Чехівського, з легким серцем відпустила Винниченка, в головному прийнявши вимоги французького штабу з 6 лютого 1919 р. в Бірзулі”. (М. Шаповал: Ляхоманія. Прага 1931, стор. 221-226; М. Шаповал: Щоденник. Частина I. Нью Йорк 1958. Стор. 2.).

— — — — —
б) „... Мені було зроблено натяк, що для мене було би краще всього виїхати за кордон, себто іншими словами, в вигнання. Я й на це в ім'я „нашої державности” згодився, я вже не міг в тих умовах на Україні — з одного боку пятаковщина, а з другого боку отаманщина, — працювати.

В своїх записках я тоді писав: Отже моя урядова ді-

яльність кінчилася. Правда, мене, як собаку, виганяють. Але мені приємна ця брутальність сучасних переможців... Я гордий з того, що Капітал зробив мені честь, причисливши мене до тих, з ким він не може вжитись". (В. Винниченко: Відродження нації. Том III, Відень 1920, ст. 265).

7) „13 лютого 1919 р. був змінений соціалістичний Кабінет УНР Чехівського на дрібно-міщанський — С. Остапенка". (Христюк, IV, ст. 98).

14. II. 1919 р. французьке командування в Одесі заслало Директорії й Урядові дальші вимоги. До поданих точок, поданих вище, ще такі вимоги: 1) про звільнення гетьманських міністрів і інших осіб гетьманської влади; 2) про якогось Григоренка і Григоренкову щоб доправили до Одеси; 3) про звільнення і допровадження до Одеси єпископа Антонія (Храповицького).

17. II. 1919 р. Директорія прийняла Деклярацію і випустила у світ із змістом як того хотіли в Одесі". (Христюк, IV, ст. 101-103).

Коли Директорія і Кабінет С. Остапенка розбіглися, як миші в соломі, тоді М. Грушевський з ес-ерами і І. Мазепи ес-деками організували дня 21. III. 1919 р. на Трудовім Конгресі Поділля „КОМІТЕТ ОХОРОНИ РЕСПУБЛІКИ (КОР). Цей КОР створили представники партій: УПС-Р (центральна течія), УСДРП (меньшевики-офіційні) і УСДРП (незалежні), Трудовий Конгрес Поділля і Козацька Рада місцевої залози. Склад цього КОР: голова — В. Чехівський, заст. гол. — Арк. Степаненко, членами: — Волошин, Н. Григоріїв, Казимирів, І. Лизанівський, Свистун, І. Мазепа, Романченко, М. Ткаченко, Є. Малик.

22. III. КОР оголосив до населення свою деклярацію.

28. III. до Кам'янця повернулася частина міністрів Остапенко і Директорія, КОР розв'язався. До Кам'янця прибули „отамани" і відомий „отаман" Хомодовський та заарештував членів неіснуючого вже КОР. (Христюк, том IV, ст. 111-113).

9 квітня утворено новий Кабінет міністрів Б. Мартосом, в якому першу скрипку грали партійно-політичні чле-

ні ес-деківської партії, а їм вторили не політичні, тільки фахові челни ес-ерівської партії.

— — — — —
Тепер кілька слів про тих, що нібито „покинули Україну, виїхавши за кордон”.

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

„4. IV. 1919 М. Грушевський прибув до Станіслава. Їде до Амстердаму на Міжнародню Соціалістичну Конференцію, популяризувати українську справу за кордоном. . . Очевидно він більше зробить, чим усі наші місії.

14. IV. 1919 р. М. Грушевський виїхав до Амстердаму”. (М. Шаповал: Щоденник. Частина I. Нью Йорк, 1958. Стор. 10-12).

В. ВПНИЧЕНКО.

„. . . мені було зроблено натяк, що для мене було би краще всього виїхати закордон, себто іншими словами, в вигнання. Я й на це в ім'я „нашої державности” згодився, я вже не міг в тих умовах працювати — з одного боку пятаковщина, а з другого боку отаманщина. Отже моя урядова діяльність скінчилася”. (В. Винниченко: Відродження нації. Том III, ст. 265).

23 лютого 1919 р. Винниченко прибув до Станіслава і післав до Вінниці телеграму і потім подав її до журналу „Нове Життя”, Станіславів, з дня 25. II. 1919. Зміст телеграми такий: „Два дні силкувався з'єднатися з Вами прямим дротом — неудалось, дуже шкодую. Мене тут прийнято остільки неприхильно, що цілком унеможливили мені побачення з секретаріатом”. Далі в цім журналі оповідається, що в Лавочному дуже святочно зустріли Винниченка військові і цивільні влади, котрі вітали його від імени Угорської Держави. (М. Шаповал: Щоденник, Частина I, Нью Йорк 1958, ст. 1).

Під датою: Семерінг, 4. VII. 1919 р. Винниченко вже написав передмову до своїх спогадів: Відродження нації. Том, I, II, III, і видав у Відні 1920 р.

М. ШАПОВАЛ:

З Щоденника М. Шаповала довідуємося про його митарство за кордоном.

„26 лютого 1919 р., Станіславів (прибув цього дня С. З.). Їхав через Стрий”.

16. IV. 1919 р. М. Шаповала арештовано й посаджено у в'язницю „Бастилія”.

„17. IV. У вечері приходить до мене суддя Підляшецький, що їздив до Голубовича (Ізидора, прем'єра міністрів З.О.У.Н.Р. С.З.) в моїй справі, випустили навіть сьогодні, коли я дав підписку, що протягом не довше 3-х день виїду з Галичини. Підписав о пів 12 год. ночі, суддя Підляшецький вивів мене з „Бастилії”. Провів мене аж до дому. Ніч. Дощ.”

„18. IV. Сьогодні в-ранці почав лагодитись. Пішов був до чеського консула, але заблудив і візу взяв у угорського”.

21. IV. Приїхав до Будапешту у 8 год. ранку”.

Перебуваючи в Станіславові, М. Шаповал не забував писати.

5. III. писав:

.....
„Із наших ніг упали вже кайдани,
Із наших очей впала вже сліпота:
Не запанують в нас з Антанти хулігани,
Ні панська своєрідная орда!”
.....

23. III. 1919:

„Самотній ти і мусиш самотіти,
Ще більше з кожним днем,
Сиди й мовчи! Життя летіти
Буде вперед рознузданим конем”.

У в'язниці „Бастилія” М. Шаповал написав „Откритий лист до Густава Ерве:

.....
„Лиш Вам судив Бог все знати,
Про наш український нарід,
В воді газетній вилами писати
Й загнатись в брехні, як теля на лід.
.....

Але, мій друже, брехать не можна,
Не можна навіть самому ЕРВЕ.

Бо народ має звичку наш трівожну —
Всім брехунам язики рве!”

Станіславів, 17. IV. 1919.

(М. Шаповал: Щоденник. Частина I. Нью Йорк 1958, стор. 1—17).

Ось така-то була поправді „утеча” М. Грушевського, В. Винниченка і М. Шаповала. Ці заслужені тут названі наші державні творці ніколи не мали ніякої орієнтації на чужі сили, — вони орієнтувалися тільки на власний трудовий народ, і за це орієнтальщики на чужі сили повели проти них акцію, вислужуючись перед Антантою, і „виїхали” їх на еміграцію — з порожніми руками, без скринь, наложених державним майном, як то зуміли виїхати антантськими пароплавами Чорним морем деякі інші діячі.

8. Теза: „Спроба рятувати спілкування з польською армією закінчилася чорною зрадою польського „союзника”.

„Вчорашній „союзник” пропонує Петлюрі залишити Польщу. Під Новий Рік 1924-й... , Петлюра іде в далекі світи”.

Антитеза: Не мав Петлюра приймати політичної орієнтації на Антанту, не ліквідувати Земельних Комітетів та Селянських виборних Рад. Мав служити вірно українському трудовому народові, а не вимогам Антанти. Польща, як антантський сателіт, зайняла вліті 1919 р. деякі українські території, і проти цього не зробила демаршу ні Директорія, ні Петлюра, ні Уряд УНР. Потім прийшла втеча всіх до „союзника” Польщі в табори інтернованих, чи краще й правдивіше сказати, таборів смерті, хоч С. Петлюра, Андрій Лівіцький і ще декілька службовців підписали 21 квітня 1920 року акт, яким визнано Польщі Галичину і Північно-Українські землі.

9. Теза: „Петлюра в Парижі заснував організацію поневоленних народів „ПРОМЕТЕЙ”, який згодом перенесено до Варшави, і ця організація проіснувала до 2-ої світової війни”.

Антитеза: „Прометей” — це була ляхоманська організація, і вона також була логічним продовженням Варшавської угоди з 21 квітня 1920 р. Що „Прометей” мав підтитул організації „Поневолених народів” — це нічого по суті не змінює. На мапі того „Прометея” накреслено Україну в межах 1920-1930 років, а із сходу взято Україну в буфери Доном і Кубанщиною або т. зв. „Козакією” — витвір чисто польський, щоб відірвати історичні українські землі і тим зменшити територіяльно українську державність. „Прометей” служив польській державницькій рації зо шкодою для України. За даними з 15 березня 1930 року до „Прометея” було включено: Україну, Азербейджан, Грузію, Дон, Ідель-Урал, Північний Кавказ та Кубань. („Прометей” Варшава 1930. Польською мовою).

10. Теза: „Сім куль опівдні 25 травня 1926 р. . . . у Парижі спинили невсипуще життя Симона Васильовича. Убив його кримінальний найманий злочинець”.

Антитеза: Вбивство було політичне, і недопустимо його переводити на „кримінальне”; адже ж з політичною метою убив його відомий убійник Самуїл Шварцбарт, жидівського походження.

11. Теза: „Уже після виправдання на суді Шварцбарда (що вбив Петлюру) ген. Микола Шаповал (противник Петлюри) і Добковський зробили заяву, що головним фактичним організатором вбивства С. Петлюри 25 травня 1926 р. був Михайло Володин. Але про це обидва, М. Шаповал і Добковський, на попередньому слідстві промовчали. Через це не було приводу для притягнення М. Володина до відповідальності, як мусіло б статись. М. Володин зблизився з М. Шаповалом, і міг би щось виявити. . . .”

Антитеза: Закид, який робить В. Іванис покійному вже ген. Миколі Шаповалові, — безпідставний. Процес проти вбивника С. Шварцбарда досить висвітлений у книжці „ДОКУМЕНТ СУДОВОЇ ПОМИЛКИ”. (Процес Шварцбарда, Париж 1958. Сторінок 152). Подамо тут з неї винятки:

До Суду поступив лист Добковського, з якого подаємо уривок:

„...Володіна Добковський знає і йому Володін сам признався, що причасний до вбивства С. Петлюри... Це Володін дав адресу С. Петлюри Шварцбардові, це він допомагав Шварцбардові слідкувати за С. Петлюрою”... (Сторінка 49).

Далі йдуть свідчення ген. Миколи Шаповала:

„Ген. Шаповал свідчить, що С. Петлюра ніколи не робив погромів і робив усе для уникнення їх. Регулярна армія ніколи погромів не робила... Погромами займалися банди, що ніколи не підлягали українському командуванню...” (Ст. 52).

Голова Суду питає свідка (М. Шаповала. С.З.), чи йому відомо, що б С. Петлюра під'юджував до погромів.

Ген. М. Шаповал відповідає, що про це не може бути й мови... (Ст. 53).

Прокуратор запитує свідка, які заходи вживав С. Петлюра проти погромів?

Ген. Шаповал відповідає, що він будучи в регулярній армії, отримував відозви й накази С. Петлюри робити заходи, щоб не допускати до погромів... Це з наказу С. Петлюри я зняв ескадрон кінноти з фронту, щоб припинити погром в Оринині...

Свідок (М. Шаповал. С. З.) відповідає, що Володіна вважає агентом Москви, спеціально висланим до нього, як політичного противника С. Петлюри... (Ст. 55).

Свідок (М. Шаповал. С. З.) у слідчого не дав повного зізнання, бо підозривав вже, що Володін є співучасником вбивства. Зізнання могли попасти до преси (бо свідчення попередників попадали до преси. С.З.) й таким чином він би втратив з ока Володіна. Тепер свідок переконаний, що Володін є співучасником вбивства... (Ст. 57).

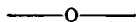
Добковський вимагав викликати його і Володіна на суд і допитати. Ген. Микола Шаповал стверджує, що Володін — аген московської Че-Ка і спільник Шварцбарда... (Ст. 64).

Присяглі радо хапаються за заклик оборонця Шварцбарда, адвоката Тореса: „Панове, я вас прошу — в ім'я гідності цієї розправи залишіть свідчення Коваля (проф.

Володимира Ковалю. С. 3.) в могилі разом з ним, а свідчення Шаповала разом з ним між живими. . . Залишіть на боці всяку політику й подумайте, що Шварцбард мстився за смерть невинних". (Ст. 150).

Так переконував присяглих, і вони визнали Шварцбарда невинним.

Оце стільки наших спростувань і пояснень. Про вбивство С. Петлюри і процес його вбивника С. Шварцбарда є ще багато справ і відомостей, які є закриті перед сучасними, багато документів знаходиться в публічних і приватних архівах, які безсторонньо й об'єктивно наświetлюють цю справу. Приватні архіви покійного ген. Миколи Шаповала також скривають багато відповідей та інформацій в цій справі. Розмір журнальної статті не дозволяє нам над цією проблемою зупинитися, — може зробиться це при іншій нагоді або окремим виданням.

Лев Биковський

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ НА ЗАХОДІ ЗДА

До групи історичних подій треба віднести всі ті події, що відбулися на цьому терені у зв'язку з українцями від XVII ст., які були наслідком так зв. „воз'єднання” України з Московщиною. Далі, впродовж, а особливо від кінця XVIII ст., — після розгрому москалями Січі Запорізької. Далі, впродовж XIX ст., особливо від початку, — у зв'язку з діяльністю „Рос.-Амер. Торговельної Компанії” та в другій половині століття — після переходу Аляски до ЗДА, посиленою українською імміграцією із сходу ЗДА та діяльністю о. А. А. Гончаренка. У XX-му ст. особливо важлива поява української еміграції, також із сходу ЗДА, після першої й другої світових воєн. Остання створила нову добу в житті і дослідях „українського” заходу ЗДА.

До групи про збірки матеріалів слід віднести залишки будов, споруд, могили, місцеві збірки різних предметів, архіви, друки, рукописи, періодики, назви місцевостей, переважно на побережжі Тихого Океану (Каліфорнія, Аляска, острови)¹⁴). Рукописні, друковані образотворчі і т. п. збірки знаходяться головню по більших містах: Джуно, Сан Франціско, Лос Анджелес та по інших малих містах. Сюди відноситься вся „україніка” по університетських і публічних бібліотеках, по різних установах, музеях, напр.: Російський Центр у Сан Франціско, Російський Тихоокеанський Інститут в Сіятлі і т.п. Рівнож важливі приватні збірки: Е. Мельника, К. Лисюка, П. Олексієнка, Ів. Світа, Теклі Данис, Тетяни Орлик, А. Вусека й інших. Частина місцевих архівів була вивезена до Конгресової Бібліотеки ЗДА у Вашингтоні, де вони чекають на своїх дослідників...*)

Про українське населення на згаданих теренах можна говорити в історичному аспекті (що є значно тяжче) і в сучасному стані. Нині воно розкидане по всіх стейтах Заходу. Купчиться переважно по таких містах: Денвер, Салт Лейк Сіти, Сан Франціско, Пало-Анто, Монтерей, Лос Анджелес, Сан Дієго, Фінікс, Пуебло, Портленд, Сіятл, і інших. Почасти розпорошене по менших містах і оселях, як, наприклад: Кресцент Сіти, Редвуд Сіти, Калган (рільнича колонія), Айдаго Спрінгс, Боулдер, Онтаріо, тощо^{14а}). Кількість його покищо тяжко

¹⁴) Наприклад див.: 1) *R. A. Thompson — The Russian Settlement in California. Fort Ross, founded 1812, abandoned 1841. Oakland, Calif. Biobooks, 1951*; 2) *Атлас Мира. Москва 1954*. Див. при ньому „Указатель географических названий”, сторн. 529 — Шелехова бухта, Шелехов залив, Шелехов пролив, Шелехово (оселя на Курильських островах), Шелехово (оселя в Хабаровській області) і т. д. Хутір „Україна”, біля Сан Франціско о. А. А. Гончаренка, і т. п.

*) Див. „1959 Year Book and Church Directory”. Russian Orthodox Greek Catholic Church of North America. New York 1959, ps. 133—134.

^{14а}) Не всі місця укр. поселення достатньо і рівномірно описані в укр. літературі. Див. напр. про Денвер: 1) *Л. Биковський — Українці в Денвері. „На Слідах”, ч. 1, 1955*; 2) *Л. Колтушок — Денверський Калейдоскоп. „Свобода” за 1953: чч. 10, VII, 8, VIII, 7, X, 17, XII*; за 1954: чч. 29, I, 4, III, 19, V. Від 1963 поновив свої інф. дописи про українців в Денвері п. в. „Денверська Хроніка” — „Свобода”, ч. 24, 1963 і відтоді провадить їх під давньою назвою „Денверський Калейдоскоп”; 3) *М. Пелехатюк — Л. Ви-*

встановити. Можна лише говорити про значну загальну кількість населення українського походження і про малу, порівнюючи, частину національно свідому. Ця частина для нас найбільш важлива. Вона є значно меншою за ту масу якихсь малоросів, кубанців, русинів, угорусів, галичан, австріяків, вже „американців”, карпаторосів, лемків, бойків і т.п. — „русских”, які об'єднуються переважно в лоні „Русской Православної Церкві Северної Америки”. У деяких парафіях вони становлять там до 80% вірних! (За свідченнями колишнього архимандрита А. Марковича, бойка з походження!).

Науковці. Із свідомої частини українського населення на заході ЗДА, яке також розкидане всюди, а в деяких містах сягає до тисячі осіб (напр., більше в Лос Анджелес, менше в Денвері, або в Сан Франціско) нас у даному разі цікавить українська свідомо інтелігенція, а з-поміж неї науковці, або всі ті, які вносять, або можуть внести, щось цінне у скарбницю української науки. Спинимось для орієнтації на трьох аспектах цього питання: історичному та сучасному й описовому.

Історично бачимо відокремелені, слідуєчі одна по одній, три доби діяльності „українських науковців” на теренах у широкому розумінні Заходу. Вони, здається, не пов'язані між собою причиново, існували без тягlosti, кожноразово обривались, і мають характер привнесень з-зовні, постали з різних причин і за різних обставин.

ковський: З дослідів над історією укр. поселення в Колорадо. „Визвольний Шлях”, чч. VII—VIII, 1962, сторн. 719—720; 4) Позатим — *Л. Колтушок* — „Свобода”, ч. 143, 1950 і інші матеріали. Про *Монтерей*, див. *Ст. Курюпас*: Подорож по Зах. Америці. „Свобода”, ч. 25, 1959; Монтерейська Хроніка, „Свобода”, ч. 152, 1956. Про *Сан Дієго* див. *М. Пелехатюк*: Листи з Сан Дієго, „Свобода”, чч. 161—162, 1961; *Йогож*: Сан Дієго, „Народня Воля”, чч. 6, 8, 10 за 1962. *Про Сіатл* — див. *Ф. Луців* — Наші професіоналісти та бизнесмени у стейті Вашингтон. „Свобода”, ч. 141, 1962; про *Калган* див. *М. Пелехатюк* — *Л. Биковський*, З дослідів над історією укр. поселення в Колорадо. „Визвольний Шлях”, чч. VII, VIII, IX за 1962. Чимало матеріалу подають письменники: *Д. Гумenna*, *Вабій* та інші у своїх спогадах про відвідини Заходу ЗДА та описи покремих подій в різних місцях скуччення українців, напр. *Ів. Овечко* про *Лос Анджелес*, *А. Лисько* та інші про *Сан Франціско*; *Ст. Курюпас* в своїй обсягній статті п. з. Подорож по Зах. Америці, друкованій в „Свободі” за 1959 рік, і т. п.

Перша доба відноситься десь на другу половину XVIII ст. і на початок XIX ст., коли з України, через Сибір, потрапляє в райони сучасної „Зеленої України”, на Курильські й Алеутські острови, з’окрема на острів Кодяк та на Аляску — український шляхтич, мандрівник, купець, пригодник і дослідник „Города Рыльска имянитой гражданин” Григорій Ів. Шелехов, визначна індивідуальність (1747-1795). Його практично-купецька діяльність і теоретично-списові спостереження утривалені в його кількох творах. З доданням творів про нього ця тема нараховує вже показну літературу. Деякі його твори й досі знаходяться в рукописах. Московська наука всіх відтінків представляє його як „російського” науковця й відкритця — „... этого Русскаго Колумба...”, як його назвав Г. Р. Державин. Але, як свідчать його походження й тематика його творів, він був українцем, лише писав московською мовою, силою тодішніх обставин, яку йому виправляли. . . Його багатостороння й жвава діяльність обірвалася зо смертю в 1795 році¹⁵).

Друга доба в XIX ст. почалася кількадесятьма роками пізніше, після першої, без зв’язку з попередньою, коли від 1865 р. на Заході ЗДА (Сан Франціско) з’являється вже „свідомий” український інтелігент-священик-

15) У 1787 році Шелехів склав звіт про своє плавання з Охотського моря до американських берегів. Той звіт був виданий друком: *Шелехов, Гр. Ів.* — Записка или журнал плавання на Северо-Восточном океане у берегов твердой американской земли... С. П. Б. 1791. Згодом була видана друга частина цього твору — С. П. Б. 1792. Згаданий твір вийшов удруге — *Шелехов, Гр.* — Путешествие, С. П. Б. 1812. Інші твори Шелехова знаходяться в рукописах по московських міністерствах та у рідні. Про Гр. Ів. Шелехова див. наприклад: 1) *Вл. Григорьев*: Григорій Шелехов, исторический роман, Москва 1952. 2) *Chevigny, Hector* — Lord of Alaska Baranov and the Russian adventure. New York 1942 (подана дата смерті Гр. Шелехова — 1795 р. і світлина його могили). 3) *Swinesford, A. P.* — (Ex governor of Alaska). Alaska, its history, climate and natural resources. Chicago — New York 1898 p. 25 and foll. 4) Andrews, C. L. — Caldwell, Idaho 1944, сторн. 5—48, світлина Гр. Шелехова між сторн. 44/45, світлина його зятя М. Р. Резанова між сторн. 80/81. 5) „Русские открытия в Тихом Океане и Северной Америке в XVIII—XIX веках. Всесовн. Географ. О-во. Изд. Академии Наук СССР, Москва-Ленинград 1944, сторн. 5—116 торкаються укр. справ. 6) Див. також гасло — „Шелехов” (Шелехов) Гр. Ів. в „Большой Сов. Енциц.”, т. 47, Москва 1957, сторн. 649. 7) В укр. літературі про Шелехова згадує ред. Іван Світ в своїх статтях.

бунтар о. А. А. Гончаренко. Він прибув сюди також з України (Київщини), але із сходу ЗДА. Він і його однодумці витворили особливу добу своєю практичною, теоретичною та публіцистичною діяльністю. Хоч о. А. А. Гончаренко дожив до 1916 р., але фактично духово вичерпався вже в кінці семидесятих років XIX ст. Майже всі висліди його практичної й теоретичної діяльності утримані в його писаннях і розвідках про нього, більше ніж про Гр. Ів. Шелехова. У той спосіб витворилася обсяглиша література на цю тему¹⁶). Література про Гончаренка є іншого характеру, ніж про Шелехова, вона знаходиться переважно в площині публіцистики. Рівнож у кінці XIX ст. почали цікавитись українськими справами (під плащиком московським) також і американські науковці. Найбільш плідним з-поміж них був історик Г. Г. Бенкрофт¹⁷).

Перша і друга нічого спільного, здається, між собою не мали. Натомість друга доба вплинула на тематику й формування дальших дослідів.

Символічним зв'язком між другою і черговою добою залишалась ще в живих співучасниця і однодумець А. Гончаренка-добродійка Текля Данис у Сан Франциско. З цієї рації та її вкладу в „Гончаренкознавство” Денверська Група УВАН запропонувала обрати добродійку Теклю Данис членом-співробітником УВАН у США¹⁸).

Третя доба — це ХХ-те ст. Слід розрізнати впродовж цієї доби дві групи дослідників. Спочатку нашою темою займаються справжні і несправжні москалі різно-

¹⁶) Див. Л. Биковський — Проблема А. А. Гончаренка. „Визвольний Шлях”, 1957: ч. II, сторн. 144—155 та ч. III, сторн. 320—327. Див. також гасло — „Гончаренко, А.” в „Енци. Українознавства”, НТШ, т. 2, Мюнхен 1955—57, сторн. 410.

¹⁷) Про Г. Г. Бенкрофта див. — *Caughey, J. W.*: Hubert Howe Bancroft (1832—1918), historian of the West. Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1946. З поміж його численних праць (М. Грушевський Заходу ЗДА!) нас цікавлять передовсім: 1) History of Alaska. San Francisco 1886. 2) History of California. Vol. I—VII, San Francisco 1884. 3) History of the North-West Coast. Vol. I—II, San Francisco 1886. 4) Some cities and San Francisco. Vol. I—II, New York 1907. 5) The New Pacific. New York 1912.

¹⁸) З листування Денверської Групи УВАН у США з централею УВАН у Нью Йорку.

го роду й поохдження. Наприклад: проф. др. А. Г. Мазур¹⁹⁾, колишній архимандрит А. Маркович, лемко з походження²⁰⁾, М. Вільчур²¹⁾ та інші.

Згодом зайнялися цим українці, особливо з-поміж т. зв. „нової еміграції”, які прибули на Захід (почасти лишилися на Сході) ЗДА після першої і другої світових війн. Вони разом зі „старими” свідомими емігрантами, витворили цілком нову добу в дослідях.

Ця доба навязала ідеологічно й тематово свої дослідни з попередньою, другою добою, під знаком о. А. А. Гончаренка. Але вона зовсім не мала зв'язку й традицій з першою добою, що була під знаком Гр. Ів. Шелехова. Нині практично й організаційно маємо справу тільки з останньою добою і групою.

Сучасне розміщення українських науковців на заході ЗДА не цілком покривається з місцями скупчення українського населення. Воно зв'язане скоріш з верстатами їхньої праці: університетами, бібліотеками, коледжами й іншими школами, дослідчими установами тощо. Слід тут застерегтися що під терміном „науковці” розуміємо здебільшого членів УВАН, НТШ, або викладачів по університетах та коледжах, співробітників в науково-дослідчих установах або вищих ступенів бібліотекарів. Це, звичайно, формальний штамп, і він вельми непевний, як то побачимо далі.

Розпоряджаємо деякими, приблизними, відомостями по таких містах: Денвер, Боулдер, Ганнісон, Салт Лейк Сіти, Керрвілл, Сан Дієго, Лос Анджелос, Фінікс, Монтерей, Сан Франціско й взагалі по Каліфорнії (в коледжах, університетах, дослідчих установах), Пало Алто, Портленд і Сіятл.

¹⁹⁾ Див. розвідки проф. д-ра А. Г. Мазура в “Pacific Historical Review” issued quarterly by the Pacific Coast Branch of the American Historical Association. University of California Press. Berkeley and Los Angeles.

²⁰⁾ А. Markowich: 1) Russian-Serbian Orthodox Church... 1898—1938, Denver 1938, 4°, 32 ps. 2) Russian-Serbian Orthodox Church... 1898—1948, Denver, 4°, 32 ps. 3) Russian St. Michael Orthodox Church. Pueblo, Colo. 1903—1953. Denver 1953, 4°, 48 ps.

²¹⁾ М. Вільчур — Русские в Америке. Нью Йорк 1918.

Разом на 1 жовтня 1964 за орієнтаційним підрахунком у згаданих містах кадри українських науковців становлять, або становили, на заході ЗДА — 37 осіб. До них можна прилучити ще кадри „потенційних науковців”, тобто різних вищої кваліфікації інтелігентів, біля 41 особа, разом біля 78 осіб. Поза згаданим числом 37 науковців може біля 10% є нам ще незнаними, отже біля 4 осіб. Тому можна загалом числити українських науковців на заході ЗДА на 41 особу.

Потенційних, тобто таких осіб, що час до часу щось із себе дають на вістар української науки, ми обчислили на 41 особу. Цю кількість, при відповідних організаційних заходах, можна розвинути, або виявити принаймні вдвоє, тобто можна б довести до числа біля 82 осіб. Разом, отже, можемо відгадувати на $41 + 82$, біля 123 осіб умової української еліти з-поміж загалу українських інтелігентів на заході ЗДА.

Х а р а к т е р и з у в а т и їх та їхню наукову діяльність ми не спроможні. Усе ж таки можна сказати, приблизно, що з першої групи (41) згаданих науковців, мабуть, лише половина (50%) є постійно науково чинними, тобто дослідчо працюють і публікуються в американський і український способи. Решта — біля 50% — залишаються здебільшого науково-дослідчо пасивними. Вони ретельно викладають по коледжах і університетах, почасти займаються публіцистикою та виступають іноді з доповідями на академіях і святкуваннях.

Із згаданих чинних науковців лише біля 19—20 осіб справді науково-дослідчо працювали, або працюють. Частина, біля 10 осіб, заангажовані в царині українознавства. Дехто з них бере участь своїми причинками в укладанні „Енциклопедії Українознавства”, вид. НТШ, в її словникової частині за редакцією проф. д-ра В. Кубійовича. Майже всі вони друкуються по американських та українських часописах, а дехто й видає свої праці окремими книжками.

Друга частина згаданих „чинних” українських науковців, біля 10 осіб, займаються загальними науковими галузями: астрономією, математикою, с. г. та природничими

науками, біохемією, геологією, правознавством, загальною економікою, сходознавством тощо.

Про якість їхніх праць українознавчих і загальних тяжко говорити. Про це можуть судити лише відповідні фахівці. Усе ж таки подекуди позитивно про них свідчить той факт, що їх видають здебільшого університети, де ті науковці працюють, або УВАН, НТШ та інші установи, як рівнож і поважні українські та американські часописи.

Але лише небагатьом з них пощастило, або щастить, видати виследи своїх праць у виді окремих книг. До них належать: В. Гвоздецький^{21а}), В. Тимошенко²²), Гр. Скегар^{22а}), В. Ємець²³), Л. Винар²⁴), Яр Славутич, Б. Винар²⁵), В. Гришко^{25а}) і інші, в українській та англійській мовах.

^{21а}) *Vasyl Gvosdetsky and H. Bowman Hawkes* — Middle Stream Terrace of the Bonneville Basin. Salt Lake City, Utah 1953, 40, 46 ps. (Bulletin of the University of Utah, vol. 47, August 1956, No. 16).

²²) Показник творів проф. д-ра В. П. Тимошенка див. у статтях йому присвячених: *Л. Биковський* — В. П. Тимошенко, „Визвольний Шлях”, Лондон, ч. V, за травень 1957, стор. 550—559; *Б. Винар* — Проф. В. Тимошенко, „Розбудова Держави”, Денвер, ч. 2/17, 1955, стор. 78—82, чч. 18—19, 1955-56, стор. 156—162 і ч. 20, 1957, стор. 21—34.

^{22а}) Див. його спогади: *д-р Г. Г. Скегар* — По Америці, Вінніпег 1940, 80, 224 ст.

²³) Див. *Василь Ємець* — Кобза та кобзарі. 2-ге вид. Нью-Йорк, Говерля, 1959, 80, 112 ст.; *Його ж* — Матеріяли для біографії... (Опис приблизний) Лос Анджелос, Каліф., 1963, 40, біля 300 ст., люксуово вид. альбом з текстом, ілюстр., та документами.

²⁴) Див. його праці від часу переїзду з Клівленду, Огайо до Боулдера, Колорадо; 1) *Історія укр. раннього друкарства, 1491-1600*, Чикаго-Денвер, 1963, 80, 88ст. ілюстр. 2) *Social Sciences General References. Political Science*. Boulder December 1, 1962, 40, 668+IX ps. 3) *Harrison Thompson, bio-bibliography*, Boulder 1963, 80, 32 pu. 4) *History, a selective and annotated bibliographical guide*, Boulder, September, 1963, 40, 348 ps.

²⁵) Див. його праці після переїзду з Клівленду, Огайо до Денверу, Колорадо: 1) *Розвиток укр. легкої промисловости*, „Зарево”, Денвер, Колорадо 1955, 80, 30 ст. 2) *Економічний імперіалізм в Україні*, Париж, 1958, 80, 186 ст. 3) *Українська промисловість*. Студія советського колоніалізму. НТШ, Париж-Нью Йорк-Мюнхен, 1964, 80, 397 ст. 4) *Сучасний стан економічної науки на Україні*. Мюнхен 1961, 80, 20 ст., 5) *Syllabus for Research Methods in Librarianship*. Denver 1962, 40, 115 ps. 6) *Introduction to Bibliography and Reference Books*. Denver 1963, 40, 228 ps.

^{25а}) Див. його — „Москва сльозам не вірить”. Трагедія України 1933 р. в перспективі 30річчя (1933—1963), Нью-Йорк 1963.

Показник творів пера українських науковців і інших, за всі три вищезгадані доби, або навороги, на заході ЗДА, досяг уже кількисот бібліографічних позицій, і повинен бути предметом спеціальної розвідки бібліографічного характеру, тому тут із-за браку місця про це докладніше не може бути мови.

Поза тим дехто із згаданих українських науковців на заході ЗДА бере, або брав, час до часу участь у різноманітних наукових та науково-організаційних українських, американських і міжнародних з'їздах та конгресах, напр.: Ів. Решетар, Ом. Пріцак^{25б}), В. Тимошенко, Б. Винар, Л. Винар, В. Гвоздецький, Ф. Украдига²⁶) й інші.

Друга група т. зв. „інших”, згідно вжитій нами класифікації, складається з „ненауковців”. Вони своїми зацікавленнями й аспіраціями стоять вище пересічного інтелігентського рівня. Ця група є, мабуть, майже двічі більша кількісно за групу науковців (41 і 82). Вони мають збірки книжок, архіви, музеальних предметів, творів мистецтва тощо. Займаються почасти всілякою публіцистикою, напр.: О. Колтунюк*), К. Крупський (культурна хроніка), Л. Колтунюк**), Іван Овечко й інші, перекладами — Ів. Івахів***) і інші, час до часу виголошують доповіді. При вмілому організаційному підході відповідають повним розумінням і можуть дати різні причинки, а передусім цінні спогади. Наприклад, уже видруковані слідуочі: К.

^{25б}) Наприклад, останньо він виголосив доповідь на конгресі орієнталістів: „Мандрівка народів Азії від IX до XI ст. ст.” Конгрес відбувся в січні 1964, в Нью-Делі, Індія. Див. „Свобода”, ч. 183, 1963 і „Укр. Історик”, чч. 2—3, 1964, стор. 56-та.

²⁶) Брав участь у XVI Міжнародньому З'їзді Зоологів. 20—27 серпня 1963 в Вашингтоні, ЗДА. Див. „Народня Воля”, ч. 40, 1963.

*) Поза статтями по часописях, як тодішній голова „Укр.-Амер. Громади” в Денвері, Колорадо, причинився до видання летючки в англ. мові — “Facts about Ukraine”, Денвер 1952, 40, 4 ст., яка виконала значну пропагандивну ролю.

**) Провадив і провадить у „Свободі”, ЗДА, відділ п. з. „Денверський Калейдоскоп”.

***) Переклав з англ. мови і видав своїм коштом твір *Дейл Кармелі: Як здобувати друзів і впливати на людей*. Переклав з англ. мови Іван Івахів, Денвер 1954, 80, 45 ст., накладом у 1,000 прим.

Михайлюка²⁷), Т. Данисової²⁸), О. К.²⁹), Г. Завадовича³⁰) й інші. Вони є постійними учасниками та дискутантами на всіляких академіях, доповідях, беруть участь в виставках, культурних імпрезах і т. п. Систематичною працею на науковому рівні не займаються і до цього переважно не мають претенсій. До речі, тут трапляються іноді випадки неузасадненої перебільшеної амбіції.

Поза цими кадрами лишаються пересічні інтелігенти. Вони здебільшого дбають про свої особисті справи, або займаються традиційною громадською та релігійною діяльністю у „волосному мірилі” (за словами проф. д-ра В. Кубійовича³¹), не помічаючи того, що в змінених американських умовах життя вживані ними методи і форми громадсько-політичної діяльності стали пережитком (за думками М. Денисюка, відомого українського видавця в Шікаго)^{31а}).

Число українських наукових сил на заході ЗДА поволі збільшується вміру напливу переселенців з центральних і східних стейтів ЗДА та Канади. Але в той же час бачимо й убунання з різних причин: 1) через смерть, напр.: С. Тимошенка (1950), Гр. Завадовича (1956), Як. Моралевича (1961), Гр. Скегара (1957), Ю. Ярмака^{31б}), 2) через

²⁷) Див. *К. Михайлюк* — Те, що не забувається. „Безсмертні”, збірник спогадів... Мюнхен 1963, стор. 71—74.

²⁸) Див. її статті: 1) Укр. комуна в Каліфорнії. „Календар Укр. Роб. Союзу” на 1936 рік. Скрантон. Па, 1935, стор. 52—57. 2) Спогади про Агапія Гончаренка. „Визвольний Шлях”, Лондон, ч. VII, 1957, стор. 800—808. 3) У рукописі спомини про пок. чоловіка пані Т. Данисової, була надіслана дрові К. Паньківському для друку, доля цього рукопису авторці невідома...

²⁹) Див. *О. К.* — Микола Костьович Зеров (спогади). „Нові Дні”, Торонто, ч. 101, за 1958 рік, стор. 11—13.

³⁰) Див. *Галина Завадович* — Моє знайомство з М. К. Зеровим. „Безсмертні”, збірник спогадів... Мюнхен 1963, стор. 55—64.

³¹) *Проф. д-р В. Кубійович*, Думки до культурної політики української діаспори. Див. „Листи до Приятелів”, кн. 3—4, 1964, стор. 14-та.

^{31а}) З його промови під час зустрічі з громадянством у Денвері, Колорадо.

^{31б}) 1) „Професор *С. Тимошенко*”. Див. „Укр. Господ. Академія в ЧСР, 1922—35”, Нью-Йорк 1959, стор. 65—68. 2) *Кужар Р.* — Замість грудки землі. З приводу відходу у вічність проф. д-ра *Гр. Завадовича*. „Америка”, ч. 13, 1957; „Згадка про тих, про кого не можна було згадати своєчасно”. Гр. Завадович; Див. „Укр. Прав. Слово”, ч. 4, 1964, стор. 21-ша. 3) *Л. Биковський*. — „*М. Моралевич*, його життя та діяльність (1878—1961)”. Див.

відход від громадської й наукової діяльності у своє родинне, хатне, обивательське життя, 3) через переїзд або виїзд із заходу ЗДА. Так — виїхали на схід ЗДА: М. Степаненко, В. Чапленко. Рівнож Яр Славутич виїхав до Канади, а В. Тучак і М. Овчаренко на південь ЗДА. Маємо відомості, що Ів. Світ переїздить з Сіятлю до Нью-Йорку, а Ом. Пріцак вже виїхав до Гарвардського університету^{31в}).

Українську наукову „атмосферу” на заході ЗДА подекуди підтримують також приїзжі гості-доповідачі з центральної частини ЗДА, напр.: проф. д-р Ол. Грановський з Сейнт Пол, Мінн., проф. д-р Ів. Розгін з Централії, Ілл., і інші.

Назагал на заході ЗДА є заступлені чи розроблялися або розробляються, поза загальними дисциплінами, такі ділянки переважно з українознавства: історія загально-українська і місцева, сходознавство, мовознавство, літературознавство, економіка, релігіознавство, мистецтвознавство.

Організації та установи. Про українські організації, в яких об'єднуються і діють вищезгадані науковці і ненауковці на заході ЗДА, маємо слідуючі нерівномірні і не повні відомості:

Група УВАН у Денвері, Колорадо — з засягом, покищо на весь захід ЗДА. До неї належить 11 слідуючих осіб, членів УВАН, різних ступенів: проф. д-р В. Тимошенко — дійсний член УВАН, інж. Л. Биковський — член-кореспондент, проф. д-р Б. Винар, член-коресп., проф. д-р Л. Винар, член-коресп., проф. В. Гаєвський, член-коресп., проф. В. Гвоздецький, член-коресп., інж. Ів. Громик, член-співробітник, д-р С. Кротюк — член-співроб., інж. Ю. Сластіон — член-співроб., д-р Т. Олесіюк — член-коресп., проф. Ф. Украдига, член-коресп. Це число слід побільшити принаймні вдвоє активними учасниками Групи-не-

„Визвольний Шлях”, Лондон, ч. XII, 1961, стор. 1325—1328. 4) Про *Гр. Скегара* див.: *Микола Новак* — Поховали славного буковинця. „Свобода”, ч. 176, 1957. 5) Про *Ю. Ярмака* також був некролог-замітка у „Свободі” (?).

^{31в}) Див. „Новинки з Далекого Заходу”, „Свобода”, ч. 138, 1964.

членами УВАН, які беруть участь у діяльності Групи. Вона заснована від весни 1955 року. Діяльність Групи виявляється головно у засіданнях (сходинах членів і гостей) та науково-організаційній чинності. За час існування Групи до 1 жовтня 1964 відбулося 50 засідань. На них було виголошено і обговорено 84 доповіді зо співдоповідями, що їх слухали 1261 осіб. З матеріалів доповіджених і обговорених на сходинах Групи майже половина вже видрукована для загального відома і вжитку по різних часописах та окремими публікаціями. Головує в Групі проф. д-р В. Тимошенко, Павло Алто, Каліфорнія³²). Секретарює інж.-економіст Л. Биковський, Денвер, Колорадо³³). Група відбувала за згаданий період часу свої засідання переважно в Денвері, окрім того в: Слт Лейк Сіті, Юта, Сан Франціско, Каліф., та Онтаріо, Каліф.

Патронат НТШ, з осідком у Денвері, Колорадо. Провадить його проф. д-р Б. Винар. Патронат має завданням і провадить допомогову акцію в користь Наукового Осередку НТШ в Сарселі, Франція. Він є представником його інтересів, видань, з'окрема „Енциклопедії Українознавства”. Існує від 1955-56 рр. На початку свого заснування влаштував інформаційне громадське засідання. У рамках його діяльності був також приїзд проф. д-ра В. Кубійовича до Денверу³⁴).

³²) Див. про В. Тимошенка: 1) Л. Биковський: В. П. Тимошенко, „Визвольний Шлях”, Лондон, ч. V, 1957, стор. 550—559. 2) Б. Винар: Проф. д-р В. Тимошенко. „Розбудова Держави”, Денвер, ч. 2/17, 1955, стор. 78—82; чч. 18/19, 1955-56, стор. 156—162; ч. 20, 1957, стор. 21—34. 3) Євг. Гловінський: Проф. д-р В. П. Тимошенко. Див. „Укр. Збірник”, Мюнхен, кн. 3. 1955, стор. 168—170.

³³) Див. гасло „Биковський, Лев” в „Енци. Українознавства”, НТШ, т. 1, Мюнхен 1955, стор. 122-га: “Leo Bykovsky”. “The Staff Lookout of the Denver Public Library”, Denver, Colo., Vol. 21, No. 2, March 1955, ps. 2—3; “This Month’s Spot Light — Leo Bykovsky”, Ibidem, vol. 28, No. 7, July 1962, p. 5th.

³⁴) Див., напр., останні „Вісті із Сарсело”, ч. 2, за червень 1964, Париж-Мюнхен.

Український Національний Музей, в Онтаріо, Каліфорнія. Ця установа існувала від 1955 до 1958 рр., заходами К. Лисюка³⁵). Музей мав статут, власний будинок, збірки, архіви й видавав часописи. У 1958 р. був зліквідований і злився з Українським Національним Музеем у Шікаго, Іл. В Онтаріо, властиво в Лос Анджелосі, Каліф., мала бути після того заснована філія того Музею, але із-за різних перешкод досі це не здійснилося³⁶).

Українська Громадська Централя в Лос Анджелосі, Каліфорнія. Нині — це Український Культурний Осередок, під останньою головованням мгра О. Веселого, іноді влаштовує наукові конференції з доповідями. Відомості про культурну діяльність української колонії в Лос Анджелос, Каліф., були оголошені друком, але суцільної розвідки, з'окрема про діяльність Укр. Культ. Осередку, ще й досі бракує, тому ближчих відомостей про цю устанovu покищо не маємо³⁷).

Збірка історичних пам'яток Визвольної Боротьби, приватний музей П. Олексієнка в Денвері, Колорадо. Під цією назвою Музей існує від 1960 р. Музей міститься у двох кімнатах пристосованого для тих цілей гаражу й почасти в домі П. Олексієнка. Збірки Музею складаються з біля 10.000 світлин і почасти негативів до них, біля 50,000 стіп фільмів, часописів, книжок, альбомів, образів, прапорів, різних музеальних предметів, переважно з часів Визвольної Боротьби і т. п. Збірки ще не упорядковані, бо Музей знаходиться в стадії формування. Власник його має намір заснувати, згодом, відповідну громадську „Фундацію”,

³⁵) Див. його історичні, публіцистичні й полемичні писання: 1) For Land and Freedom. Ontario, Calif. 1954, 8°, 35 ст. 2) Хто поповнив національний злочин? Під осуд громадянства. Онтаріо, Каліф., 1961, 8°, 36 стор. 3) Ще в справі голоду в Україні в 1933 р. Див. „Канадійський Фармер”, Вінніпег, листопад 25, 1963. 4) В обороні укр. правди. Справа укр.-жид. взаємовідносин. Онтаріо, Каліфіц січень 1964, 8°, 40 стор. 5) Він же колишній редактор амер. фільмового часопису — „Our Review”.

³⁶) Більш докладно див. в часописах: „На Слідах”, чч. 1—8, за 1955-56 рр. та „Музейні Вісті”, чотири числа, за 1957—1959 рр., обидва виходили в Онтаріо, Каліф.

³⁷) Див. між іншими матеріалами: Іван Овечко — Новий уряд Укр. Культурного Осередку в Лос Анджелосі, Каліф. „Свобода”, ч. 109, 1961.

що дбала б про Музей після його смерті³⁸).

Українсько-Американська Фундація, з осідком в Онтаріо, Каліф. Заснована від 18 травня 1959 р., заходами К. Лисюка, якого обрано президентом Фундації на шестиліття, 1959—1965 рр. Фундація є незарірковою, добродійною установою. Її завданням є поміч українським культурним установам та особам. Фундація складається з приватних фондів і датків. Засоби її знаходяться в банках у цінних паперах, і лише відсотки видаються на цілі призначеної управою Фундації. На 1 січня 1961 р. Фундація мала 29 членів різного роду, біля 20,000 дол. в банках і біля 50,000 дол. у заповітах. У 1961-62 рр. була рецесія в економіці ЗДА, і Фундація мало дістала відсотків. Усе ж таки було видано запомог: у 1959 р. — 479 дол., у 1960 — 375 дол., у 1961 — 385 дол., у 1962 — 230 дол. та у 1963 — 235 дол., разом впродовж 1959—1963 рр. Фундація виплатила на різні цілі 1,704 дол. Адміністраційні видатки, після організаційного періоду, Фундації виносять 100 дол. річно. Допомоги роздаються завжди за минулий рік. Тому за 1964 рік будуть роздані в 1965 році. Відомості про діяльність Фундації опубліковано за 1959 і 1960 рр. У 1965 р. має відбутися чергова конвенція Фундації, і після того буде виданий „Бюлетень” Фундації, ч. 3, 1965 зо звітом за минулі 1961—1964 рр.³⁹).

Український Бібліологічний Інститут з осідком в Денвері, Колорадо, приватна, безстатутова установа. Інститут почав діяти від 1963 р. Має завданням скласти передусім бібліографічні показники „Україніки” по американських бібліотеках та видавання творів з ділянки бібліології. Розпочато ряд бібліографічних праць для виявлення українських збірок по деяких університетських

³⁸) Див.: 1) Лєтучка під заголовком: „Історія, збірник-архів-пам'ятка... Заклик...” Вид. Музею, Денвер, 1964, 4^о, 1 стор. 2) Лист Музею до автора цих рядків з відомостями з дня 21 липня 1964.

³⁹) Див.: 1) Бюлетень Укр.-Американської Фундації”, Онтаріо, Каліф., ч. 1, 1959 і ч. 2, 1961. 2) Брошурка-Статут Фундації: “Ukrainian American Foundation, Inc. By-Laws. Adopted 1961 (Ontario, Calif.), 16^о, 21 ps. 3) Лист фундації до Л. Биковського з дня 13 липня 1964 з відомостями про її діяльність.

бібліотеках на заході ЗДА, виготовляється „Довідник довідників” (Bibliographic of Bibliographies) з царини слявістики, англійською мовою, збірна праця та видано, приватним накладом, публікацію д-ра Л. Винара „Історія українського раннього друкарства”, Шікаго-Денвер, 1963, 8^о, 85 ст., ілюстр.). Як нас поінформовано, беруть участь в Інституті досі: Б. Винар (голова), Л. Винар, Євг. Петрівський, Ю. Фединський, О. Данько й інші⁴⁰⁾.

Представництво „Інституту Літератури”, тепер ім. Михайла Ореста, в Мюнхені, Німеччина та „Товариство Приятелів Творчости М. Зерова” в Австралії. Існує в Денвері, Колорадо від 1958 р. Провадить його Т. Кропивянський, ентузіяст творчости неоклясиків. Останньою публікацією, яку „Представництво” розповсюджує, є „Безсмертні”, Збірник спогадів про М. Зерова, П. Филиповича і М. Драй-Хмару, Мюнхен 1963, 8^о, 331 ст. Матеріал для другого збірника збирається. Тепер знаходиться в друку, заходами М. Бориса, ПЯТА ЗБІРКА оригінальних творів М. Зерова п. з. „Пізні Вруна”, 48 різних речей, біля 100 стор. Представництво успішно розвивається і шукає за відпоручниками в Шікаго та Нью-Йорку^{40а)}.

Впродовж останнього десятиліття на Заході ЗДА виходили такі українські періодики, що мали, або хотіли мати відношення, в різний спосіб, до українознавства: I. НА СЛІДАХ, двомісячник. Виходив, з перервами, від 1955 до 1956 рр. (чч. 1—8), Онтаріо, Каліф. Видавав Український Національний Музей.

II. МУЗЕЙНІ ВІСТІ, кварталник. Виходив з перервами, від 1957 до 1959 рр., вийшло чотири числа(?), Онтаріо, Каліф. Видавав Український Національний Музей.

III. РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ, академічний журнал, кварталник, редагував д-р Б. Винар. Виходив у Денвері, Колорадо, від 1954 до 1957 року, включно (чч. 15—20). Був перенесений до Денверу з Клівленду, Огайо. Ви-

⁴⁰⁾ Згідно відомостям, отриманим від голови Інституту проф. д-ра Б. Винара. Крім того, див. „Укр. Історик”, чч. 2—3, 1964, стор. 56-га.

^{40а)} На підставі відомостей від керівника „Представництва” Теодора Кропивянського.

давало „ЗАРЕВО”. Останнє число часопису, вже поза
Денвером, було 21-им.

- IV. БЮЛЕТЕНЬ Українсько-Американської Фундації, щорічник, редагує К. Лисюк, Онтаріо, Каліф. Досі вийшли: ч. 1, 1959 і ч. 2, 1961. Видає Укр. Амер. Фундація.
- V. УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК, кварталник, редагує і фактично видає д-р Л. Винар, Боулдер, Колорадо. Почав виходити від осені 1963 року (ч. 1). У 1964 році вийшло подвійне число — 2—3, за першу половину 1964 року. Видавець „ЗАРЕВО”.

Г р у п а УВАН у Лос Анджелос. Каліф. З ініціативи пок. проф. д-ра М. Ветухова у 1955-56 рр., робилися заходи заснувати Групу УВАН в Лос Анджелосі. Організатором був проф. В. Гаєвський, член-кореспондент УВАН. Але нічого з тих заходів покищо не вийшло, через брак достатньої кількості кандидатів, відповідних учасників Групи на місці⁴¹).

Г р у п а УВАН у Сіятлі, Вашингтон. Рівнож з ініціативи Денверської Групи УВАН робилися від 1962/63 рр. заходи заснувати Групу УВАН у Сіятлі, Вашингтон, з засягом на Сіятл, Портленд, Ванкувер і ближче побережжя Пацифіку. Організатором був ред. Іван Світ, член-кореспондент УВАН. Справа зустріла багато організаційних труднощів, з'окрема через наявність у Сіятлі при стейтовому університеті Російського Тихоокеанського Інституту. Заснування Групи УВАН у Сіятлі мало підстави через: 1) віддаленість її від ділаючої Денверської Групи УВАН, 2) наявності у згаданому терені достатньої кількості членів УВАН, згідно вимаганням Правильника по закладанні груп УВАН та кандидатів на учасників Групи в тій околиці, яких можна було закваліфікувати і запросити до співпраці в Групі, 3) не кажучи вже про ідеологічно-традиційні підстави для існування й діяльності такої української наукової установи, як продовжувательки традицій Гр. Шелехова і о. А. А. Гончаренка. Справа заснування Групи УВАН у

⁴¹) З листування з централею УВАН у Нью-Йорку і проф. В. Гаєвським в Лос Анджелосі, Каліф.

Сіятлі, Вашингтон, знаходиться, поскільки нам відомо, тепер у стадії „пасивної організації”, хоч ухвала про її заснування, на чолі з проф. д-ром Ів. Решетарем, дійсним членом УВАН, вже запала на нараді місцевих українських науковців. Через виїзд декого з них з Сіятлю на схід ЗДА ця справа мусить бути відкладена до відповідного сприятливого часу⁴²).

Про інші українські: — громадські, культурні, церковні, асекураційні, партійні, студентські, молодечі, жіночі, професійні і т. п. — організації та товариства на заході ЗДА, їхнє членство, діяльність, часописи й публікації не будемо тут згадувати, бо вони не мають відношення до нашої теми. Вони можуть і повинні бути предметом українознавчих студій на заході ЗДА.

Останні події. Зреферований побіжно, вміру наших спроможностей, короткий опис стану української науки на заході ЗДА, варто було б доповнити відомостями з „останніх часів”. Як відбулися Шевченківські ювілейні святкування в 1964 р. по цілій Америці, так подібно належалося б відсвяткувати 1965-ий рік під знаком о. А. А. Гончаренка, в століття прибуття його на захід ЗДА (1865—1965). Дещо в тому напрямі вже робиться, але покищо ці заходи не скоординовані.

Сіятл. У зв'язку з цим ред. Ів. Світ, викінчує свою монографію про о. А. А. Гончаренка, розміром біля 250 стор. 8^о, ілюстр. Позатим він пише перший том своєї праці „Історія укр. життя в Азії”. Другий том уже майже готовий для друку. „Історія...” поділяється на три частини: 1. від 1248—1900 рр., 2. від 1900—1922, і 3. від 1922—1949 р. Одnocześnie Ів. Світ публікує свою розвідку про „Життя гетьмана Дам'яна Многогрішного в Сибірі” (див. „Укр. Вісті”, Новий Ульм, Німеччина, чч. 26—27, 1964). Проф. Ом. Прицак працює тепер над новою працею з ділянки алтайсько-тюркських проблем (див. „Укр. Історик”, чч. 2—3, 1964, ст. 56). Василь Гришко працює над окремою студією „Ро-

⁴²) З листування з ред. Ів. Світом в Сіятлі, Ваш., впродовж згаданого часу.

ля укр. елементу в творчості М. Гоголя” (див. „Укр. Історик”, чч. 2—3, 1964, стор. 56).^{42а)}

Сакраменто. Абсолютент стейтового коледжу в Сакраменто, столиці Каліфорнії, американець Tom DeCola написав був невеличку розвідку про “Agarius Noncharenko: A “Romantic Exile”, Сакраменто, Каліф., восени 1959, 4^о, 32 стор.

Сан Франціско. У доповнення до вищезгаданої праці, з прихильним наставленням до о. А. А. Гончаренка, Відділ УКК в Сан Франціско, під керівництвом А. Лиська, намірявся замовити в Ю. Каменецького, професора коледжу в Стектоні, Каліф., розвідку про о. А. А. Гончаренка. Висліди цієї акції нам покищо невідомі^{42б)}. Проф. В. Панащенко опублікував розвідку п. з. “Some new species of fungi on starch from Ukraine”, Див.: “Mycologsa”, Vol. LVI, No 1, стор. 58—63, Jan.-Febr. 1964. і виготовив доповідь на тему „Наукові досягнення останніх років”, яка має бути виголошена на одній з конференцій Денверської Групи УВАН.

^{42а)} На підставі листування з ред. Іваном Світом і див. згаданий „Укр. Історик”, чч. 2—3, 1964, стор. 56-та.

^{42б)} З листування з проф. Ю. Каменецьким.

(Закінчення буде)

Петро Одарченко

З НЕДРУКОВАНИХ ЛИСТІВ О. ОЛЕСЯ

Минуло двадцять років з дня смерті славетного українського поета Олександра Олесь (Олександра Івановича Кандиби). Але за цей час дуже мало опубліковано матеріалів до життя і творчості цього видатного поета. Останнім часом з'явилася стаття Юрія Герича про О. Олесь („Сучасність”, ч. 12, 1964, стор. 40-54). Стаття Ю. Герича цінна новими відомостями про життя й творчість поета, а особливо невідомою до цього часу автобіографією О. Олесь, опублікованою Ю. Геричем.

В Україні за останні шість років вийшло два видання вибраних творів Олесь з вступними статтями М. Рильського (О. Олесь. Вибране. Київ. 1958, стор. 518; Олександр Олесь. Поезії. Київ. 1964 (Бібліотека поета), 638 стор.). Поза межами України, на жаль, після смерті О. Олесь не вийшло ні одного видання його творів.

Українські літературознавці, що живуть поза межами України, а також усі, хто особисто знав О. Олесь, або ті, що мають якісь відо-

мості про нього, в першу чергу повинні опублікувати спогади, листи та інші матеріали, важливі для дослідження життя й творчості О. Олеся. Друге важливе й невідкладне завдання — видати збірку тих творів Олеся, що не ввійшли до опублікованих у Києві вибраних творів О. Олеся (напр., „Українське військо”, „Живи, Україно” тощо).

Один із таких невідомих і недрукованих листів, що його публікуємо нижче, це лист О. Олеся написаний у 1943 р. за рік до його смерті, і висланий в Україну Іванові Сенькові.

Іван Васильович Сенько був редактором пирятинської газети „Рідна Нива” в 1942-43 рр. В 1942 р. накладом „Рідної Ниви” вийшла в світ книжка: О. Олесю. Вибрані твори. Редакція і вступна стаття Івана Сенька. Примірник цього видання був надісланий О. Олесеві до Праги. Одержавши цю книжку і листа від редактора видання і автора вступної статті Івана Сенька, О. Олесю послав відповідь, висловлюючи подяку І. Сенькові і прохання передати авторський гонорар своїм сестрам, що жили тоді в Сумах.

Кілька слів варто сказати про автора статті про О. Олеся і редактора видання вибраних творів О. Олеся Івана Васильовича Сенька. І. В. Сенько народився 24 вересня 1904 р. в селі Бурімці на Чернігівщині в родині козака-хлібороба. В 1926 р. І. В. Сенько закінчив Ніженський Інститут Народньої Освіти.

По закінченні вищої педагогічної школи І. В. Сенько викладав українську мову та літературу в середніх школах — в с. Пісках на Харківщині та в м. Пир'ятині. В 1945-1949 рр., перебуваючи в Німеччині, І. В. Сенько провадив діяльну науково-педагогічну та громадсько-політичну працю. Він був організатором і головою Селянської Спілки, членом Української Національної Ради, одним із лідерів УНДС та одним з редакторів мови академічних видань. 1949 р. І. В. Сенько із своєю родиною виїхав до Сполучених Штатів і оселився в Трентоні. Тут він продовжував свою педагогічну і громадсько-політичну працю. Особливо діяльну участь він брав в політичній організації СУНД, в Товаристві Сприяння Українській Національній Раді, в Українсько-Американському Демократичному Клубі, в Українському Військово-Історичному Інституті та в Виховній Раді ОДУМ-у. Одночасно він викладав у Парафіяльній Школі при церкві святого Юрія Переможця історію України, а в старших класах Школи Українознавства українську мову та літературу.

І. В. Сенько в США видав цінну брошуру під назвою: „Програма виховної праці Юного ОДУМ-у”. 2 липня 1961 р. І. В. Сенько помер в наслідок серцевого удару.

Книжка вибраних творів О. Олеся, видана І. В. Сеньком 1942 р. в Пирятині, — тепер належить до бібліографічних раритетів. Копію листа О. Олеся до І. В. Сенька я одержав від І. Сенька особисто.

Нижче подаю текст цього листа.

Недрукований лист О. Олеся до І. В. Сенька

Вельмишановний Пане Редакторе!

Щойно одержав я книжку „Вибрані твори” моїх поезій, видану Вами 1942 року накладом „Рідної Ниви” в Пирятині.

Несповіданий нині такий дарунок з України вельми порадував мене. Щоправда, коли б Ви, як видавець, могли зі мною, автором, порадитися, то книжечка вийшла б де в чім багато кращою.

Переглянувши збірку, я помітив коректурний недогляд в рядку „І журба, і радість, і люба моя”.

(А треба: „І любов моя”). Досадно, бо виправити вже ніяк. Хіба тільки в рецензії треба буде вказати на цю помилку.

Та про це потім. А зараз, пане редакторе, маю до Вас інше прохання. На Харківщині в місті Сумах переживали мої сестри. Рідненькі мої! Вони старенькі й обидві вже немічні. А лихоліття позбавило мене будь-якої можливості піклуватися їхнею долею. Прошу Вас, найдіть спосіб довідатись тепер про їхнє перебування і передайте їм належний від Вашого видавництва авторський гоногар.

Будь ласка, виконайте моє доручення і повідомте все, що визнаєте про їх життя. За це буду я Вам вельми вдячний.

Пишіть, чекаю на відповідь. Дякую Вам за Вашу теплу передмову і кріпко тисну Вам руку.

З пошаною до Вас О. Кандиба.

Прага. 16. VII. 43 р.

П. П. Ковалів

НОВЕ ВИДАННЯ „ЛЕКСИКОНА” ПАМВИ БЕРИНДИ

Ми маємо небагато праць, присвячених спеціально історичній лексичі. Багато років майже єдиним джерелом стародавньої східнослов'янської лексики служили „Матеріали для словаря древнерусского языка” І. Срезневського (Санктпетербург, т. I, 1893; т. II, 1895; т. III, 1903; нове видання АН СРСР, 1958). Далі появилась праця А. Дювернуа „Матеріялы для словаря Древнерусского языка, М. 1894. На Україні в 1932 році появился за редакцією Є. Тимченка „Український історичний словник” (т. I), що починається, на жаль, тільки з XIV ст. Недавно, в 1962 році у виданні Наукового Товариства імені Шевченка в США вийшов з друку I том (Основний фонд) праці П. Ковалева „Лексичний фонд літературної мови Київського періоду X-XIV ст.”, а в 1964 році — II том (Запозичення).

Окрему увагу притягає український словник XVII ст. Памви Беринди „Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлъкованіе”, який у свій час був поширений на Україні, в Росії і Білорусі і відіграв велику роль в історії східнослов'янської лексикології, але тепер став малоприсутним раритетом.

Перше видання „Лексикона” Памви Беринди, надруковане коштом автора в Києво-Печерській Лаврі, вийшло в 1627 році. Це видання досить швидко розійшлося. В 1653 році з друкарні Кутеїнського монастиря (біля Орші) вийшло друге видання. Третє видання „Лексикона” надрукував І. Сахаров у другому томі „Сказаний русского народа” (Спб. 1849), допустившись багато неточностей і відхилень від видання 1627 року. Тому давно назріла потреба нового видання цієї пам’ятки, важливої для наукових дослідів.

В 1961 році Українська Академія Наук у Києві випустила цей словник новим виданням в серії „Пам’ятки української мови XVII ст.”. Підготовку тексту і вступну статтю подав В. В. Німчук.

Вступна стаття під назвою „Памво Беринда” і його „Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлъкованіе” разом із списком основної літератури про Памву Беринду зайняла 38 сторінок. Далі подано на 2-х сторінках шрифт „Лексикона”. А самий текст „Лексикона” з передмовою автора займає 244 сторінки. В кінці подано два додатки: титульну сторінку, передмову і сторінки тексту другого видання 1653 р. та кілька сторінок першодруку Супрасльського церковнослов’янсько-польського словника 1722 р., як приклад переробки-перекладу „Лексикона славеноросского” Памви Беринди. Таким чином, увесь текст з додатками обіймає 272 сторінки.

В. В. Німчук у вступній статті подає докладні відомості з біографії Памви Беринди, особливості мови та історію самого „Лексикона”. Про національність Беринди немає документальних даних, а тому існують різні розбіжні думки у науковій літературі про його походження. Зокрема існують твердження, нібито Памво Беринда був молдованин або родом з Молдавії чи навіть Румунії, як про це нібито свідчить вплив румунської мови на деякі слова в його „Лексиконі” та особливо, як твердить румунський професор Г. Крецу, про румунське походження Памви Беринди нібито свідчать криптограми, надруковані в „Лексиконі” при словах б л у д и л н и щ е , блудникъ, блудница, в яких зашифровані слова з румунськими мовними рисами. Але з’ясувалось, що Беринда вжив криптограми з етичних міркувань. Тайнописом він надрукував запозичене тодішньою українською мовою з польської мови слово „замгузь” — будинок розпусти, а також інші слова, які не мають румунських чи молдавських мовних рис.

Українське походження Памви Беринди спробував уперше обґрунтувати Г. Коляда у своїй праці „Памво Беринда и его Лексикон славеноросскій”, Ученые записки Госуд. Пед. института им. Т. Г. Шевченка. (Филологическая серия, вып. 3, Сталинабад, 1953). Батьківщиною Памва Беринда він вважає Карпати на тій підставі, що в мові Беринди є діалектизми з карпатських говорів, хоч цих діалектизмів він не наводить, а стверджує фактом, що в своїх віршах Беринда зобра-

жує героїв серед гірського пейзажу. Та й ці докази, на думку Німчука, не є переконливими, бо гірський пейзаж був характерний не тільки для гірських Карпат, але й для Молдавії і Румунії.

В. В. Німчук припускає, що Памво Беринда народився і зростав десь на території поширення бойківського чи покутського говорів або тих наддністрянських говорів, що прилягають до них. Про це свідчать, мовляв, відображені у віршах Беринди, а ще більше в „Лексиконі” факти з цих говорів.

Про освіту Беринди також немає документальних даних, хоч сучасники називали його „людиною вченою”. Про його освіту свідчить знання мов, крім української, також церковнослов'янської, старогрецької, латинської і польської. Німчук припускає, що Беринда міг здобути освіту в одній із братських шкіл, зокрема у львівській.

Десь у 90-х роках XVI ст. Памво Беринда став працювати в друкарні Балабанів, де розпочав свою працю над „Лексиконом”. Згодом він переїхав до Львова, де працював у братстві, яке мало свою друкарню. В цей час ім'я Беринди вже було відоме і в Києві, і архимандрит Є. Плетенецький в 1616 році запросив Беринду до Києва, де він працював у Лаврській друкарні.

Будучи головним друкарем, редактором і перекладачем, Памво Беринда брав участь у багатьох капітальних лаврських виданнях. Із післямов, написаних до різних лаврських видань, найціннішою вважається його післямова до „Трі дїону” 1627 року, де він говорить про правомірність використання української мови у письменстві, підкреслюючи, що коли можна перекладати Святе Письмо з староеврейської мови на грецьку, а з грецької на старослов'янську, то можна перекладати і на українську мову.

Такі короткі біографічні відомості Памви Беринди. Він помер 23-го липня 1632 р. Основна його праця, яка створила йому ім'я далеко за межами України, — це „Лексіконъ славеноросскій”, що зайняв у його автора майже 30 років старанної праці. Матеріал для цього словника зібраний в основному самим автором з різних церковнослов'янських книг, друківаних і рукописних. Памво Беринда використав усю доступну йому лексикографічну літературу, як свою, так і закордонну, зокрема латинський, греко-латинський та латино-польський словники. В. Німчук стверджує, що Памво Беринда „творчо використав надбання української, російської і білоруської лексикографії, а також розробки західноєвропейської, візантійської і, можливо, вірменської лексикографії в галузі тлумачення імен”. Але в цілому „праця Беринди оригінальна і самобутня. Вона є підсумком і разом з тим дальшим кроком у розвитку не тільки української, а й всієї східнослов'янської лексикографії”. Памво Беринда „перший в історії української лексикографії уклав систематичний порівняно великий словник, що вийшов окремою книгою”.

В. Німчук спиняється коротко на реєстрі слів у „Лексиконі”. Реєстр першої частини складають старослов'янські і староукраїнські слова, які були малозрозумілими або незрозумілими для тодішнього читача. Там зустрічаються також слова з інших мов: російської, чеської, німецької, грецької і латинської. Але великий відсоток складають українські слова та деякі польські, що потрапили через книжну мову XVI-XVII століть.

Реєстр другої частини складають в абсолютній більшості слова іншомовного походження (загальна лексика і власні назви). Всі реєстрові слова обох частин перекладаються або тлумачаться українською літературною мовою XVII ст. Крім того, автор „Лексикона” не тільки наводить фразеологічні звороти церковнослов'янської мови, але й пояснює їх. Аналіза пам'ятки дала підставу В. Німчукові зробити висновок, що „Лексиконъ” виконаний на високому для свого часу лексикографічному рівні.

Аналіза мови „Лексикона” свідчить, що ця пам'ятка безперечно є цінним джерелом для історії української мови та для вивчення словникового складу української мови XVII ст. Нове видання „Лексикона” Памви Беринди дуже потрібне й корисне особливо для істориків української мови, зокрема для дослідження історії лексики української мови.

СПРОСТОВАННЯ

В статті проф. М. Чубатого про церковнослов'янську мову в богослуженні, надрукованій в газеті „Америка” (за 26. II, 28. II, 29. II, 3. III, 1964 р.) подано в перекрученому вигляді відомості, нібито я виступаю проти української мови в богослужінні. Автор статті, очевидно, неправильно зрозумів мене: я стою за урочистий церковний стиль української мови в богослуженні, а не за церковнослов'янську мову. Про це я писав у листі проф. М. Чубатому, і в кількох статтях в Європі і Канаді. Див. „Якою має бути церковна мова?” (Українські Вісті. Новий Ульм, 1947, ч. 29, Вісник, Вінніпег, 1947, ч. 14), „В справі нового перекладу української Біблії” (Канадійський Ранок, 1950, ч. 701), „До історії і проблеми церковної мови” (Новий Літопис, 1962, ч. 1 (2)).

П. П. Ковалів.

